

ה

גאולת הדור - 'מבשרת ציון' ו'מבשרת ירושלים'

1

תשובה לדור של "אתחלתא דגאולה" (קדושת ימי ה' וכ"ח אייר)
הרב חיים דוד הלוי (תרפ"ד-תשנ"ח)
רבה של ת"א-יפו, חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

אין התשובה שווה בכל אדם, אין התשובה שווה בכל חוג אנשים, ואין התשובה שווה בכל דור. התשובה בימינו אנו, והכוונה לימים הנפלאים והקשים של ה'אתחלתא דגאולה', וביחוד לאחר הנסים הגדולים שזכינו להם במלחמת ששת הימים, ולנוכח האורות אשר זרחו עלינו מן השמים באותם ימים, אינה דומה לתשובה של בני הדורות שקדמונו. ואין הכונה לתשובת הדור בכללותו, אלא לתשובת היהדות-הדתית. הכונה כפשוטה, יהודים דתיים, שומרי תורה ומצוה, ודווקא לאותם המושרשים יותר ויותר במעמקי האהבה לתורה וקיום מצוותיה. אם כן, לאיזו תשובה זקוקים? כתב הרמב"ם: אל תאמר שאין תשובה אלא מעבירות שיש בהן מעשה, כגון זנות וגנבה, אלא כשם שצריך אדם לשוב מאלו, כך הוא צריך לחפש בדעות רעות שיש לו ולשוב מן הכעס ומן האיבה ומן הקנאה ומן ההיתול ומרדיפת הממון והכבוד, ומרדיפת המאכלות וכיוצא בהן, מן הכול צריך לחזור בתשובה. ואלו העונות קשים מאותם שיש בהם מעשה, שבזמן שאדם נשקע באלו קשה הוא לפרוש מהם (הלכות תשובה פ"ז ה"ג). מכלל דברי הרמב"ם למדנו, שחובה לחפש פגמים גם בדעות, ואף שומרי תורה ומצוות חייבים לחפש פגמים בדעותיהם, וביחוד אלה הנובעים מהכרתם הדתית במיוחד, כי אותם קשה ביותר למצוא. אל מה מכוונים הדברים?

תשובה מפתח לגאולה

מראשית התהוותה של התנועה הציונית, הציקה ליהדות-הדתית, לאוהבי תורה ומקיימי מצוותיה שאלה קשה ונוקבת, שכן פסק הרמב"ם: כל הנביאים כולם ציוו על התשובה. ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה התורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותם ומיד הם נגאלין (שם פ"ז, ה"ה). והנה כמה תנועה שכולה בנויה על יסודות חילוניים, ושאפה לגאול את עם ישראל מגלותו, לא זו בלבד ללא תשובה, אלא אף בנסיגה כללית מדרך התורה והמצוה, ספרות רחבה נכתבה להסביר תופעה משונה זאת. אך את המועקה שבלב אי-אפשר היה לפתור בכך. פסק הרמב"ם המבוסס על מקרא מפורש בתורה, קבע בפסקנות, התשובה היא המפתח הבלעדי לגאולה ואף נאמני בית הציונות הדתית נתפסו לא-פעם למשברים נפשיים שפקדום למראה ההתרחקות מדרך התורה והמצוה, והדברים עתיקים.

והנה צעדה הציונות-המדינית צעד אחרי צעד בהצלחה מרובה עד להקמת מדינת-ישראל, ועד לביסוסה והרחבת גבולותיה. השיגה בפועל מה שלא העלה בדמיונו הפורה ביותר אף אחד ממייסדיה.

הניצחון הגדול ביותר שנחלה מדינת-ישראל במלחמת ששת הימים, שחרור שטחי ארץ-ישראל ההיסטוריים וגולת הכותרת בכיבוש ירושלים שבין החומות והר-הבית, שאירע ביום כ"ח אייר, גרם למחלוקת קשה בין חכמי הדור מסביב ליום זה, ואגב, שבה והתעוררה אף השאלה מסביב למהותו של יום ה' אייר, יום העצמאות. אין בדעתנו לחזור כאן על הפרשה הידועה, אלא שעצם הויכוח מסביב לימים אלה, והדעות השליליות שהושמעו ביחס להם מנקודת ראות 'הלכתית', מוליכות למחשבות נוגות על היחס למדינת-ישראל, מאותה נקודת ראות בה פתחנו.

המקור שממנו נובע יחס זה הוא טהור וקדוש ביותר, אמונה עמוקה בנצחיותה של תורת ה', אך הדרך בה מתפתחת המחשבה, מרחובות הנהר נחלי אמונה, ועד למראות הגדולים והמופלאים, עוברת משעולים צרים ומסובכים המפריעים לראיה ישרה ונכוחה.

גם הכעס, האיבה והקנאה, ואפילו רדיפת הכבוד שהזכיר הרמב"ם, יתכן ולפעמים נובעים הם ממקור טהור, גם משה רבנו כעס על מי מריבה (ובוודאי לשם שמים), דבר שגרם לו טעות ועונש (לשיטת הרמב"ם), וכ"ש בדורנו יתמי דיתמי, שאין אנו יכולים להשתמש אף במקורות כוונותינו הטהורים ביותר לשום מטרה שלילית, וכ"ש כאשר מדובר על היחס למדינת ישראל.

מדינה אידיאלית

אמת, שהחושך הרוחני בו הננו שרויים גורם מעל לכל ספק לבלבול ולטשטוש מוחלטים, אך כבר הקדימנו מרן הרב קוק זצ"ל, ובתקופה שהוא חי בה שהיתה הרבה יותר חשוכה, האיר לנו הדרך באור תורתו, וזו לשונו: "אין המדינה האושר העליון של האדם. זה ניתן להיאמר במדינה רגילה... מה שאין כן מדינה שהיא ביסודה אידיאלית, שחקוק בהויתה תוכן אידיאלי היותר עליון שהוא באמת האושר היותר גדול של היחיד. מדינה זו היא מדינתנו מדינת-ישראל, יסוד כסא ה' בעולם, שכל חפצה הוא שיהיה ה' אחד ושמו אחד, שזה באמת האושר היותר עליון. אמת, שאושר נשגב זה צריך הוא לביאור ארוך להעלות אורו בימי חושך, אבל לא מפני זה יחדל מלהיות האושר היותר גדול" (אורות ישראל פ"ו אות ז).

נכון, שמבחינה רוחנית אנו שרויים עדיין בימי חושך, ולכן, כדברי הרב זצ"ל צריך ביאור ארוך להעלות אורו בימי חושך, וחובתנו אפוא לעמול ולבאר "ביאור ארוך" את כל התופעות המופלאות אשר עינינו רואות. בריחה, מתוך הכרה שתורת ה' היא כל מקור חיותנו וקיומנו, דבר שהוא נכון ואמתי מאד כשלעצמו, וטענה בצדה, שאין המדינה האושר העליון של האדם – אינו נכון ביחס לעם ישראל ולמדינת-ישראל, כי היא "יסוד כסא ה' בעולם", כל שנות גלותנו האפלות גלתה גם השכינה עם ישראל כידוע, גם שמו יתברך נתחלל בחורבן ביתו וגלות עמו, ולכן, כבוד ישראל במדינתו העצמאית, הוא כבודו יתברך, הלא בניו אנו, גם עוברי רצונו בניו הם, "בה' יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל" (ישעיה מה), ולכן, צדק הרב בקבעו כי "מדינת-ישראל היא יסוד כסא ה' בעולם".

כי שם ה' נקרא עליה

אלא שדברי הרב בקבעו, "שכל חפצה (של מדינת ישראל) הוא שיהיה ה' אחד ושמו אחד", זה טעון ביאור ארוך ביותר. הא כיצד? האמנם, כך הוא הדבר למראית עינינו? אולי לא למראית עינינו, אך כך היה הדבר למראה עיני הכהן הגדול, מרן הרב זצ"ל כלשונו: "אפיה של הגאולה הבאה לפנינו, שראשית צעדיה חננו חשים ומרגישים הוא בתוכיותה של כנסת ישראל. מתפתחת היא האומה, בצל כחותיה, מגדלת היא את רוחה, את טבעה ואת עצמיותה. אינה מכרת עדיין את עומק הישות העליונה שהיא כל יסוד תקומתה. עינה לארץ, ולשמים עדנה לא תביט, היא אינה שבה עדיין אל אישה הראשון בפועל, היא מעבדת את חייה בכוחותיה הנמצאים בשורש נשמתה, אמנם בלא קריאת שם, בלא מגמה מבוררת, הכל הוא אור ה' וכבודו, אבל לא היא ולא העולם מכיר זה בבליטה. שם שמים לא שגור בפיה, אומץ וגבורה רודפת היא, אבל באמת הכל קודש ואלקי הוא. רק בהיגמר התוכן, בהעלות האומה למרום מצבה, אז יוחל אור אלקי נקרא בשם המפורש להגלות, יגלה ויראה שכל מה שהאיר וכל מה שיאיר, כל שחי וכל שיחיה בה, הכל הוא אור אלקי עולם אלקי ישראל הוא,

מצב גאולה זה הוא יסוד החיזיון של הרזים, שכנסת ישראל לא תשוב למקומה בעתיד כי אם קודשא בריך הוא וכל חייליו יבואו אליה ויקימו אותה מן עפרא ביקר סגי. המשך הזמן העובר בין ההופעות המיוחדות, עד שיופיע אור תפארת ישראל לדעת כי שם ה' נקרא עליה, הוא זמן חבלי משיח, שרק אמיץ-אונים כרב יוסף היה אומר עליו: ייתי ואזכה דאיתבי בטולא דכופתא דחמריה" (אורות התחיה, לב).

הרב זצ"ל חי בתקופת בראשית, כאשר "עינה לארץ, ולשמים עדנה לא תביט", ואכן כזאת היתה תקופת ראשית של הציונות המדינית, "ראשית צעדיה של הגאולה" ואעפ"כ גם "בלא קריאת שם" ראה והכיר רבנו, "את אור ה' וכבודו, הכל קודש ואלקי הוא". בחזונו התרומם, וברוחו ראה "בהיגמר התוכן, בהעלות האומה למרום מצבה", אם ראה בחזונו צבא יהודי בגולן ובסואץ, זאת לא נדע. כיצר תיאר לו את "מרום מצבה", אין זה חשוב, אך זאת חשוב, כי ראה ש"אז יוחל אור אלהי נקרא בשם המפורש להגלות". זאת אשר אנו רואים כיום בעיני בשר. דורנו שראה את הנסים והנפלאות הגדולים של מלחמת ששת הימים, את ה' אלקי ישראל שהתהלך במחנה צבא ישראל לתת אויבם בידם, מתחיל להבין שכל התופעות האלה אינם מקריות. וכי זרוע ה' נגלתה על עמו בחירו, וכי ה' הוא האלקים.

פאר תחת אפר

יטען הטוען שאין די בכך, "תשובה" כולל שיבה מלאה לקיום תורה ומצוות, גם זאת ראה מרן הרב בחזונו, "מצב גאולה זה הוא יסוד החיזיון של הרזים שכנסת ישראל לא תשוב למקומה בעתיד, כי אם קודשא בריך הוא וכל חייליו יבואו אליה ויקימו אותה מן עפרא ביקר סגי" (מקור הדברים כפי שציין בן הרב (יבלח"ט) בזוהר הקדוש). רוצה לומר, לא יעמדו לה כוחותיה הרוחניים של האומה לשוב בעצמה אל מקומה בעתיד, הוא יתברך יעשה זאת בעצמו. מקרא מפורש הוא (דברים ל), וגם הנביאים חזו כן לעתיד (ירמיה לא). יחזקאל לו ועוד). וגם זאת רואים אנו בעינינו.

אותה שכינה שישבה בכותל-המערבי עטוית שחורים, ובפנים אבלות קבלה את בניה הבאים לבכות את חרבן מקדשה, שבה לעטות בגדי פאר תחת אפר ובפנים זוהרות ומאירות מקבלת היא עתה את בניה השבים אליה עטורי ניצחון וכבוד. מושיטה ידיה להקים את הבנים מעפר חומריותם, להשיבם למקומם, אל התשובה השלמה. כאן בכותל-המערבי, נשברים הקשוחים אבירי הלב, הרחוקים מרחקים עצומים מתורה ומצוות, ומושיטים אף הם ידם לשכינת קדשנו, בהושיטם את זרועם להנחת התפילין שכתוב בהם "ה' אלקינו ה' אחד". במקום אחר לא היו עושים זאת למרות כל ההפצרות, כאן הן נשברים. בזמנים אחרים לא היו עושים זאת, עתה הם נשברים. כאן ועתה נשברת התנגדותם, עתה וכאן מתמוגג לבם, כי מעבר לאבנים הכבדות, שוכנת שכינת ה' המציצה בפנים מאירות אל בניה השבים אליה בכח

מופלא שאין לו כל פירוש, וכי מה כחו של אותו כותל למשוך אליו המוני המונים של בית ישראל, גם אלה הרחוקים מאמונה, אם לא "קודשא בריך הוא וכל חייליו שבאו אל כנסת ישראל להקימה מעפרא ביקר סגי, אשרי עין ראתה כל אלה", כדברי הרב שראה כל זאת בחזון, ואנו זכינו ואשרינו שרואים הננו כל זאת בעיני בשר.

גישה פנימית

זאת התשובה שנדרשים תופסי תורה, אוהבי ה' באמת ובתמים ומקיימי מצוות קלה כחמורה לעשות בימים אלה. בפקפקנו ביעודה המשיחי של מדינת-ישראל, ובהססנו להכיר בראשית צמיחת גאולתנו באמת ובתמים, וזאת ע"י שלילת ערכם של ימי ה' וכ"ח אייר כימים-טובים גדולים וקדושים לעם ישראל, מרחיקים הננו את המוני בית-ישראל מן הקשר האלקי שבין מדינת-ישראל וקודשא-ברוך-הוא, מאשרים בכך שמדינת ישראל היא מפעל חילוני ח"ו, שדבר אין לחגיה הלאומיים עם בית הכנסת ועם ערכיו בכל מלוא משמעותם, ודי למבין ואין כאן מקומו להאריך.

"הזמן העובר בין ההופעות המיוחדות, עד שיופיע אור תפארת ישראל לדעת כי שם ה' נקרא הוא זמן חבלי משיח". פירוש חדש נתן הרב זצ"ל למושג "חבלי משיח", פירוש רוחני. ואכן חשים הננו את יסורי נפש הדור ולבטיה החמורים בבלבול המחשבות הנורא המאפיין פרק זמן ביניים זה. אך חובתנו להתעלות כרב יוסף שאמר: "ייתי ואזכה דאיתוב בטולא דכופתא דחמריה", וזאת כאשר נאמין באמת ובתמים, שכל אשר עינינו רואות הוא רושם פעמי בואו הקרב והולך. משנה חשיבות לגישה זאת, דוקא בעיצומה של המערכה הקשה על עצם קיומנו בארצנו, בה אנו נתונים. נחוצה הכרה גדולה זאת לחישול הרוח הלאומית, ואולי אף לעמידה בפני מצבים קשים בדרך לגאולה שלמה.

כי גם זאת ייאמר, יש המהססים בקביעת ימי ה' וכ"ח אייר כימים טובים לאומה, מתוך רפיון מסוג אחר. טוענים הם שכל זמן שלא יכון השלום בגבולות ישראל, ויחדל שפך הדם אין עדיין מקום לקביעת ימים-טובים. וטעות חמורה היא זאת, שכן רבותינו חכמי בית-שני כאשר קבעו את שמונת ימי חנוכה, היו עדיין בראשית המרד, ולבטח ידעו אל נכון כמה מלחמות קשות נכוונו להם נגד מעצמה אדירה כיון, והלא כל האחים בני חשמונאי נפלו במערכות הבאות כידוע. ואף-על-פי-כן, ואולי דוקא משום כך, הזדרזו חכמי ישראל שבאותו דור וקבעו שמונת ימי הודיה לה' בהדלקת נרות ואמירת הלל עם ברכה, וכ"ש אנו שמצבנו טוב לאין ערוך לעומת מצבם אז (למרות הקרבנות הנופלים במחננו, ואשר עליהם כואב

ודואב לבו של כל אדם מישראל¹, אלא שאין זה צריך לרפות את ידינו בשום פנים), חובתנו להצמיד את האומה לאמונה בדרך העולה לגאולה השלמה, ע"י קביעת ימים אלה כימים טובים וקדושים לאומה, הבאים לידי ביטוי עז ונאמן בתפילות היום. הבה נשוב בתשובה שלמה, להכיר "שכל מה שהאיר וכל מה שיאיר, כל שחי וכל שיחיה במדינת ישראל, הכל הוא "אור אלקי ישראל" כדברי הרב, ואז גם תפיסתנו 'ההלכתית' תושפע מגישת קודש זאת, ותתקדש אף היא בפסקי הלכות שיתאימו לקדושת מדינת-ישראל ומקדש ישראל ה' צבאות שמו.¹

הוספת המלקט (ש.ה): התעוררות 'תנועות התשובה' בעקבות מלחמת ששת הימים

סיפר הרב ראובן אלבז, חבר מועצת חכמי התורה, ראש ישיבת 'אור החיים' ורב שכונת בית ישראל: הנסים והנפלאות שלאחר המלחמה, העניקו לי רוח חדשה ותעצומות שלא ידעתי שקיימות בי קודם. לאחר המלחמה עברתי מבית לבית ועודדתי את המשפחות שנפגעו במלחמה. זה היה טרם נבחרתי לכהן כרב השכונה. גם מפעל התשובה כולו התפתח בעקבות המלחמה ותוצאותיה².

א. זאת ועוד, חכמי הנסתר כבר חזו ברוח קדשם את ההתפתחות הנוכחית בגאולת ארץ-ישראל מיד בני ישמעאל, וגאולת ישראל השלמה. לפי דברי הזוהר הקדוש, עמדה לו לישמעאל זכות תפילת אברהם שהתפלל עליו "לו ישמעאל יחיה לפניך", אחרי שהבטיחו ה' על שרה, "וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן", וכן זכות המילה אשר בני ישמעאל נימולים. ואף שאין היא כתיקונה, ואין בכוחה לזכותם בהתדבקות עליונה בהי"ת כישראל, על כל פנים הועילו להם הברכה וכן המילה להיותם שולטים בארץ הקודש בזמן אשר תהיה ריקה מכל, זמן רב. והם, בני ישמעאל, יהיו עתידים לעכב את בני ישראל מלשוב לארצם עד שתסתיים אותה זכות של בני ישמעאל. ועתידים הם לעורר קרבות קשים... עד שלבסוף הקב"ה עצמו יתעורר עליהם ויגרשם ממנה, וישבור כל הכוחות העליונים (השווה מאמר רבותינו "אין הקב"ה עתיד ליפרע מן המלכויות לעתיד לבוא עד שיפרע משריהן תחלה, שנאמר והיה ביום ההוא יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה. מכילתא בשלח טו, ב) ולא ישאר שום כח על עמי העולם אלא כח ישראל בלבד (זוהר שמות, סוף פרשת וארא). מעתה אפשר להניח דרך השערה כי מי בא בסוד ה' שגאולת ישראל באה תוך כדי מלחמות קשות, מפני שכנראה אין מקום בארץ הקודש לשני העמים, בני ישמעאל ישלטו בא"י כאשר תהיה זו ריקה ושוממת מבניה. במדה וישראל יתחילו לשוב צריכה היא להתפנות מקודמיהם, ולפי"ז יתכן שקשיות עורפם של בני ישמעאל נגד השלום עם ישראל, נחוצה כדי שהי"ת עילת כל העלות, יגלגל את המסבות המדיניות והצבאיות בעולם ובאיזורנו, עד אשר תוכשר העת לזעזוע גדול ואדיר שירוקן את כל הארץ מתושביה הזרים, לקראת קיבוץ גלויות נדחי ישראל לתפוצותיו וגאולה שלמה.

2

תקופתנו בהארת המקורות

הרב יעקב הלוי פילבר

מתלמידי הרצי"ה קוק והרב הנזיר, ראש המכון לחקר משנת הראי"ה

"האני אשביר ולא אוליד" (ישעיה סו)
 "...כלומר, שמא אתחיל בדבר ולא אוכל לגמור" (רש"י).

עצמאות ישראל

הקמתה של מדינת ישראל היוותה שלב מכריע במפעל התחיה היהודית, המהר"ל מפראג (נצח ישראל פרק א) מגדיר את העצמאות המדינית כחלק מהתנאים הטבעיים הדרושים לאומה הישראלית, ובהעדר עצמאות זו נמצאת האומה במצב בלתי טבעי: "מקומם הראוי להם (לישראל) לפי סדר המציאות להיותם בארץ ישראל ברשות עצמם, ולא ברשות אחר". ובגלות אין זה מקומם הראוי להם, לפי "שה' יתברך סידר כל אומה במקומה הראוי לה וסידר את ישראל במקום הראוי להם שהוא ארץ ישראל, והגלות מן מקומם הוא שנוי ויציאה לגמרי" (ועיין כנ"ל בדברי סופרים, לרבי צדוק הכהן, אות יד).
 העצמאות המדינית בחלק משטחה של א"י משנת תש"ח, הקנתה לאומה חופש פעולה, להפריח שממות, לקבץ מיליוני אחים למולדתם, ליישב את מרבית שטחי המדינה, וכך הגיע הישוב היהודי במדינת ישראל הקטנה, להישגים מרשימים במסכת העשייה של התחייה היהודית בא"י. אולם במקביל להישגים אלו, חלה תרדמה בחזון ובאידיאלים של רעיון התחייה, שליוו את הישוב היהודי קודם הקמת המדינה. חתימת הסכמי שביתת הנשק לאחר מלחמת השחרור, הזרמת סכומים עצומים מכספי מגביות ושילומים, הפרחת שממות וקיבוץ גלויות, כל אלו יצרו באומה דימוי כאילו האומה בהצלחותיה הגשמיות הגיעה לסוף מטרותיה.

ככל שקרבה המדינה לשלב הפותח במלחמת ששת הימים, כך הלכה והעמיקה בה תרדמת החזון. מדינת ישראל סמוך למלחמת ששת הימים הגיעה לשפל יחסיה עם ארץ ישראל, רבבות ירדו מן הארץ בגלל סיבות של מה בכך; בחוצות נשמעו הלצות על "מסיבת סיום למדינה" וכדומה, בקרב הנהגת המדינה ואזרחיה הייתה הסכמה לוותר על שטחי המולדת שממזרח ל'קו הירוק' של שביתת הנשק, רבים השלימו עם העובדה כי ירושלים שבין החומות, הכותל והר הבית אשר בתוכו, כל אלו כאילו לא שלנו הם, אין ספק, כי אילו גאולתם של ישראל היתה פרי מעשינו בלבד, עדיין היינו יושבים בישראל-הקטנה של תשכ"ז, כשם שאילו במסד של המדינה היה תלוי הדבר, כי אז מזמן רב היינו מחזירים

שטחי ארצנו הקדושה לידיים נכריות. ברם, כל החודר לעומקם של הדברים חש, ומיום ליום רואה ביתר בהירות, כי גם אם אנו פועלים ובונים את מדינתנו בא"י, מייצבים כלכלה ומחשלים צבא, מגבשים מדיניות ומשחקים את משחק הדיפלומטיה והפוליטיקה, לא אלו בלבד הם הקובעים את מהלך הענינים, מעל ומעבר למעשינו קיים כח אלקי המרחף מעל כל אלו ומכריח אותנו להתקדם, בהתאם לתכנית האלקית לקראת גאולתנו השלמה. וכך מבואר במדרש (שהש"ר): "אני ישנה מן הגאולה והקב"ה ער לגאלנו".

בהבחנה זו ניתן להבין את התרחשות מלחמת ששת הימים דוקא בשיא של שפל. כאשר קדרות וערפל ירדו על עתידה של המדינה, ואז באה ההשגחה העליונה והקפיצה את מפעל התחייה לשלב חדש.

עדיין זכורים לנו החרדה והפחד אשר אחזו את תושבי המדינה בימי הכוננות שקדמו למלחמה, תופעה המוזכרת בפסיקתא (רבתי פל"ו): "...וישראל מתרעשים ומתבהלים ואומרים, להיכן נלך ולהיכן נבוא, ואומר להם הקב"ה, בני אל תתייראו, כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם, מפני מה אתם מתייראים, אל תתייראו, הגיע זמן גאולתכם!"

"כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם" נתגלה למפרע במלוא תקפו בערב מלחמת ששת הימים. כל פעולה או מחדל אשר בשעתו הטילו חרדה על העם, נהפכו לבסוף לטובה. ריכוזי הכוחות המצריים בסיני, גירוש כוח האו"ם, סגירת המצרים, ברית ירדן ומצרים, שוטטותו של שר החוץ בפתחיהם של ראשי מדינות, בגידתו של נשיא צרפת, גמגומו של אשכול וכדומה, כל אלו רק סייעו לתוצאות המופלאות של הנצחון.

הנצחון הצבאי אינו הפלא הבלעדי של המלחמה. לא פחות מופלא ממנו הוא המהלך העליון אשר כפה עלינו לצאת ולשחרר את ארצנו הכבושה, בעוד אנו רוממות השלום בגרוננו, מכריזים הכרזות אין סוף כי מסתפקים אנו במולדת קטועה (ועד היום דוגלת הנהגת המדינה בדעה זו) ולפתע באה הכבדת לב אויבינו, המאלצת אותנו לצאת ולבטל את הגבול המדומה אשר נכפה על אדמותיה של א"י. זכורה לנו הפגזתו של צבא ירדן את ירושלים העברית, ואנו מתאפקים, סופגים בהבנה את הפגזים, שולחים שדר למלך האביון ומפצירים בו כי יחדל מלשחק באש, תוך הבטחה מפורשת כי כל רע לא יאונה לו. ברם במרומים היתה החלטה אחרת, וצדקה עושה הקב"ה עם ישראל, והוא מכביד את לב חוסיין "כי הקשה ה' אלקינו את רוחו (של סיחון = חוסיין) ואימץ את לבבו, למען תתו בידך כיום הזה" (דברים ב, ל).

(אגב חשבוננו עם חוסיין טרם תם. נזכור נא את הכתוב בספר ירמיה (פרק מט): "לבני עמון, כה אמר ה', הבנים אין לישראל, אם יורש אין לו, מדוע ירש מלכם את גד ועמו בעריו ישב, לכן הנה ימים באים נאם ה' והשמעתי אל רבת בני עמון תרועת מלחמה, והיתה לתל שממה, ובנותיה באש תצתנה, וירש ישראל את יורשיו, אמר ה'").

לאחר המלחמה

המלחמה תמה, ועמה מרחבים משוחררים של שטחי מולדת. ברם הנהגת המדינה לא ירדה למשמעותו האמיתי של הנצחון, שהוא הסרת חרפת חלוקת ארץ ישראל המערבית, כמבואר בספר יואל (פרק ד): "וקבצתי את כל-הגויים, והורדתיים אל עמק יהושפט ונשפטתי עמם שם, על עמי ונחלתי ישראל אשר פזרו בגויים, ואת ארצי חלקו... וידעתם כי אני ה' אלקיכם שכן בציון הר קדשי, והיתה ירושלים קדש, וזרים לא יעברו בה עוד".

כחודשיים ומחצה לאחר המלחמה, נפגשה בביתו של הרב שאר-ישוב כהן קבוצת אברכים מיישיבת מרכז-הרב עם מנהיג המפד"ל דאז השר שפירא ז"ל ויבל"א) ד"ר יצחק רפאל, במטרה להביא בפניהם את קריאת "לא תגורו" של ראש ישיבתם. בפגישה זו דברו הצעירים (שרובם השתתפו בגופם בשחרור הארץ) באמונה לזהות, על הצורך להקים ומיד התנחלויות בכל שטחי א"י, וכן על איסור דאורייתא לסגת ולהפקיר ביד זרים את אדמותיה של ארץ ישראל. הנ"ל לא רק שלא עודדו את הצעירים (אשר חלק מהם היו לאחר מכן מראשוני המתנחלים בחברון ובכפר עציון), אלא בדברי תשובתם התייחסו אליהם כתמימים התלושים מן המציאות ובמיוחד ממצבה הבין-לאומי של מדינת ישראל. בדברים מפחידים על לחץ בין-לאומי ואבדן ידידים באומות העולם, אף ניסו לצננם מהתלהבותם אשר לדעתם היא יפה כשלעצמה אך נראית כבלתי ריאלית. באותה פגישה קם אחד האברכים ואמר: לא את כבודה של ארץ ישראל באתי לבקש. מאמין אני באמונה שלמה, כי אם הקב"ה נתן לנו בנסים גלויים את הארץ, שוב לא יוציאנה מידינו, "דלא עביד קב"ה ניסא לשקרא" (עייין אגרות הראי"ה תקלא). ע"כ שלמותה של א"י אינה בתחום החלטתה של ממשלת ישראל. ואם כך, תשאלוני, מדוע באתי לפגישה זו, אשר מטרתה המוצהרת היא להסביר ולשכנע את נציגינו בממשלה לעמוד איתנים לקראת הבאות? אכן צודקים אתם; שונה היא מטרת בואי, לא את כבודה של א"י, "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד..." אלא את כבודו של הציבור הדתי באתי לבקש. אם בשעה גדולה זו יעמדו נציגיו מנגד לארץ הקדושה, ברפיונם יסכימו להפקירם ביד זרים, ירשם דבר זה ככתם לדורות. אנו העסוקים בחינוכו של הדור הצעיר, מה נענה לתלמידינו-חניכינו, אשר אנו מרבים לחנכם לאהבת הארץ ומצוות-ישובה, כאשר יראו את מנהיגיו של הציבור הדתי מתנכרים לשלמותה של הארץ ונותנים ידם להפקרת אדמותיה של ארץ ישראל.

מאז עברו כבר כמה שנים, והזמן הוכיח כי דוקא אמונתם התמימה של קבוצת האברכים היא שעמדה במבחן המציאות. כמה ניסיונות עשתה ועושה ממשלת ישראל, ע"מ "להחזיר"

ב. הערת המלקט (ש.ה): תמלול הפגישה ניתן בספר "זכור זאת ליעקב" – עיונים בהלכה ובאמונה, לזכרו של הרב יעקב כהן, ירושלים תשל"א, עמ' מט-סב. עורך: הרב מיכאל הרשקוביץ.

לערבים תמורת "שלום" שטחים מא"י המערבית, ואין לאל-ידיה. באשר המציאות העכשווית שלנו אינה פועלת לפי חוקים של פוליטיקאים מלומדים ומנוסים, השואבים את הערכת המצב עפ"י הנראה לעין האנושית, שלא בצמידות להדרכתם של חז"ל על סדר גאולתם של ישראל, "...ועיני החול של האדם כהות הנה, ועל כן, בשום אספקלריה חקרנית אי אפשר להגיע לרום רז חבוי זה, אבל צריכים לדעת כי ישועתם של ישראל היא תמיד ישועת ה" (אורות עמ' לח).

בספר "קול התור" (המיוחס לתלמידי הגר"א ואשר נדפס לראשונה סמוך להקמתה של מדינת ישראל) מובא: "לדעת מראש כי ארץ ישראל נקנית בייסורים, אבל בזה, היא נקנית ממש, עקבות משיחא באות בהפרעות ומכשולים מצד שרו של עשו (הגויים) ומצד שר הערב רב (עיין באבן שלמה להגר"א קנד) ...אך מעז יצא מתוק ופועל ידינו ירצה ה' ולכן חלילה לנו לסגת אחור במשהו אם יהיה ח"ו איזה קושי, איזה מכשלה בדרך עבודתנו, ולהיות בטוחים כי דוקא ממנה יעקב יושע, ומן המצר נגיע למרחביה".

ההיסוסים וסיבותיהם

המלחמה ותוצאותיה עוררו מחדש בעם היושב בציון את אהבת הקדומים לארץ ישראל. אילו קמה אז וכיום תנועה ממלכתית עם כלים ממלכתיים (בדוגמת הקמת ערד, כרמיאל וכדומה) ליישובם מחדש של השטחים שנגאלו, אין ספק כי רבבות של צעירים מכל החוגים היו קמים ומיישבים את הארץ המצפה לבניה-בוניה. השסתום למניעת התנחלויות במרכז יהודה והשומרון פועל מלמעלה. אישי ציבור ופוליטיקאים מונעים את הגשמת שאיפת הדורות, גם אם באופן רשמי מנמקים זאת בכמיהה לשלום, למרות שכל בר-דעת יודע שהפרטנרים שלנו לשלום הם הערבים, שהשלום איתם אינו נראה אפילו באופק המציאותי (יינתנו לדבר הסברים שונים, אין ספק שהסיבה העיקרית לקשיחותם של הערבים היא מעצת ה' אשר מאלצת אותנו להחזיק, ולאט לאט אף ליישב, את אדמותיה המשוחררות של ארץ ישראל).

שלוש הן הסיבות, מדוע עומדים חוגים שוגים בציבור הישראלי, מנגד ליישובה של א"י המשוחררת; א. תדמית; ב. מעמסה; ג. חרדה לעתיד.

אנשי התדמית, הם אנשים המנוערים מאמונה, ותלושים משרשיות יהודית מקורית, הם הקופצים בראש בכל מאבק נגד צביונה היהודי של המדינה. מאידך הם פוזלים לכל מה שקרוי בעולם "מתקדם" החרדים לביקורת של השמאל, חדש או ישן, יותר מאשר לביטחון קיומו של עם; יהודים אלו טרם למדו לקח, כי למרות מאמצנו להראות קבל תבל ומלואה את צדקת מאבקנו, את טוהר נשקנו ואת ליברליות שלטוננו, כל אלו לא הועילו לצבועים שבשונאי ישראל מבין האומות, המוכנים למרות הכל להשמיץ את שמנו.

אנשי המעמסה, עסקני מפלגות, אשר יתכן ולדידם תהליך שיבת ציון ראשיתו בהקמת דגניה וסופו במפעל מוביל המים הארצי. אין להתפלא אם באסכולה זו נמדדת אדמתה של חברון לפי טיב הגפנים הגדלים בה, וע"כ בחשבון של כדאיות יאמרו לך כי שטחים נוספים אינם כדאיים, באשר הם מהווים מעמסת יתר לכלכלת המשק הישראלי.

אנשי חרדה, מהם טובים ושלמים, אלא שאת ילדותם עברו כמיעוט נרדף בארצות נכר. האימה מפני הגוי מלווה אותם בתת-הכרתם מילדותם, והיא מהווה רקע בלתי מודע להחלטותיהם בהווה. ולא בכדי היא העובדא כי חסידיה הנלהבים של ארץ ישראל השלמה הם ילידי הארץ. ואלו המוכנים לוותר עליה מחמת פחד הם ברובם בני חוצה לארץ.

"הגלות – כותב הרב קוק זצ"ל – לא היתה יכולה להוציא אל הפועל טיפוסים שלמים, לא המון גבור, כי הלא מקול עלה נידף מוכרח הוא להיות נרעד... כעת הקיץ הקץ, ביאה שלישית החלה", דברים אלו ממש מובאים בדברי הראב"ד בפירושו למסכת עדיות (פ"ח מ"ז) על דברי המשנה: "...וחכמים אומרים (אליהו בא) לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום ביניהם, שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם" – וכתב שם הראב"ד – "וחכמים אומרים לעשות שלום לישראל מן האומות ולבשר אותם על ביאת הגואל, וזה יום אחד לפני ביאת המשיח... כלומר לב האבות והבנים אשר נפל מורך מפחד וברחו אלה פה ואלה פה מפני צרותם, ישוב אותו היום [העם] לגבורתו, וישבו אלה את אלה, ויתנחמו זה בזה", ועיין עוד באבן עזרא שמות פרק יד פסוק יג בענין זה ודוק.

התרופה לתסביך התדמית היא בשיבה למקוריות יהודית. ההתעלות מחשבונות של מעמסה וכדאיות ביחס לא", היא בהעמקת חיבת הארץ. ברם ההשתחררות מהפחד היא בהכרת התקופה בה אנו חיים, עפ"י מקורות חז"ל במדרשים ובספרי הראשונים והאחרונים.

ישוב הארץ סימן מובהק לגאולה

לפני כמאה שנה, פרסם האדמו"ר מפילוב (נכדו של הרבי מנדל מקוצק) את ספרו "שלום ירושלים" ובו הוא מספר: "בימי שחרותי היו יושבים זקנים וישישים זי"ע, והיו מספרים בענין ארץ-ישראל, אמר אחד מהם, כי האדמו"ר הקדוש רבי שמחה בונם מפשיסחא שאל את הסובבים אותו בעת אשר החל השר משה מונטפיורי להתגדל ולהתפרסם בעולם, מדוע לא יקנה השר הזה את ארצנו מיד התורכים. שאל את הרבי אחד מתלמידיו המיוחדים, מה יעשו בה אם יקנה את הארץ והרי לא נפקדנו מפי ה' יתברך לעלות ולשוב ארצה ברחמים. ענהו הרבי, אל תאמרו כך, אם רק תצא הארץ מידם ותבוא לידם של ישראל, קרובה קרובה לנו הישועה לבא, ותקומה טובה תהיה לנו במהרה בימינו אמן. באותו מעמד בו סופרו דברי הרבי מפשיסחא נכח אף הרבי מאלכסנדר שאמר: "אם בדור שלפנינו, שהיו גדולים וקדושים,

גאוני ארץ אשר לבם בתורתנו הקדושה, ואעפ"כ היו מייחלים כי תבוא תשועה ע"י השר מונטפיורי, אשר כידוע לא היה עוסק כל הימים בתורה ובעבודה, מה נאמר ומה נדבר אנו בדור יתום כזה, אין לנו לדקדק ממי תבוא הישועה, אלא אם יפדה את ארצנו מידם, יהיה מי שיהיה, רק מנשמתן של ישראל המה, יעזרם ה' ויחזק ויאמץ את ידיהם שתבוא ארצנו מהרה לידם, תקומה טובה תהיה לנו בע"ה שיצמיח ישועה בקרוב, אמן!"

בספרו "מכתבי החפץ חיים" כותב רבי אריה לייב הכהן, כי אביו החפץ חיים האמין בכל חום לבו כי הימים הם ימי עקבתא דמשיחא, וכי בזמנים לא רחוקים יפקוד ה' את עמו וישיב את שבותם לארצם. הוא מספר שם כי בשנת תרנ"ו כאשר גורשו היהודים ממוסקבה, והתעוררה תנועה גדולה לארצנו הקדושה, אשר יסדה מושבות ונטעה כרמים ומטעים, קיבל מכתב מאביו, ובו הוא מעירו על ההתעוררות הגדולה בכל פינות עמנו לעלות לארצנו, ומשער כי הימים המה ימי עקבתא דמשיחא, וכי פקד ה' את עמו ואפשר שהוא אתחלתא דקיבוץ גלויות, שהוא קודם ביאת המשיח, באגרותיו (אגרת תתע"א) כותב הרב קוק זצ"ל: "כן, אתחלתא דגאולה ודאי הולכת ומופיעה לפנינו, אמנם לא מהיום (תרע"ח) התחילה הופעה זו, רק מאז התחיל הקץ המגולה להגלות, מעת אשר הרי ישראל החלו לעשות ענפים ולשאת פרי לעם ישראל אשר קרבו לבא, החלה התחלה זו – וכאן מוסיף רבנו כי לא יד אנוש היא שחוללה את פלא התחיה היהודית – ועיני כל חודר ברוח דעת, היו תמיד נשואות כי יד ה' הנהיגת כל מסיבות דורים, תפליא פלאותיה להביא את ההתחלה הזו למעלה רוממה יותר, והפלא הזה (של האתחלתא דגאולה) קם ויתא בימינו לעינינו, לא ע"י מעשה אדם ותחבולתיו, כי אם ע"י מפלאות תמים דעים, "בעל מלחמות ומצמיח ישועות", ודאי קול דודי דופק!"

הדברים הנ"ל מבוססים על אמרתו של רבי אבא במסכת סנהדרין (צח ע"א): "אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר, ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא", ופרש"י שם: "כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה, אז יקרב הקץ ואין לך קץ מגולה מזה". והדבר טעון ביאור, מדוע דוקא פריחתה של ארץ ישראל הוא הסימן המובהק לגאולת ישראל?

הדברים מתבארים עפ"י דברי הרמב"ן בפירושו לתורה (ויקרא כו, טז) שכתב: "...וכן מה שאמר בכאן "ושממו עליה אויבכם" היא בשורה טובה מבשרת בכל הגלויות, שאין ארצנו מקבלת את אויבנו, וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה, ואשר היתה נושבת מעולם, והיא עתה חריבה מאין כמוה, כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם". אכן, כאשר מתבוננים בהיסטוריה של א"י רואים עובדה מופלאה, למרות שהארץ עמדה במרכזן של דתות הנצרות והאסלאם, אשר שלטו על מדינות רבות, ולמרות ניסיונותיהן ליישב את הארץ, לא הצליחו

במשך מאות שנים להקים ישובי קבע במרחבי שממות ארצנו, ולפתע, אחר קרוב לאלפים שנה, מאירה הארץ את פניה, ומתחילה לפרוח משממותיה ולשאת פרי, תופעה זו הסימן המובהק כי הוסרה קללת התוכחה בעת הגלות, "והשימותי אני את הארץ", ומכאן הוראתו של רבי אבא שאין לך קץ מגולה מזה.

ארבעת המצבים לפי הרמח"ל

בספרו 'דעת תבונות' מבאר הרמח"ל, כי ישנם ארבעה מצבים בהם מתנהג הקב"ה בהשגחתו והנהגתו בעולם. המצב הראשון, "בהיות משפטו יתברך נסתר ואינו מתגלה לנקות הרעות מן הארץ, בזמן ההוא אין הקב"ה נודע בעולמו והוא בזמן גלות מצרים שבה היו ישראל משוקעים בעבודה ולא היתה תורה, ולא היו ישראל אומה נבדלת בחוקותיה ומצוותיה, ולא היו בני אדם מבינים שמו של האדון ברוך הוא כלל ועיקר, ועל כן נקראה תקופה זו "שני אלפים תוהו". המצב השני, הוא הזמן כזמן הזה (זמנו של הרמח"ל, אשר החל עם חורבן בית שני) אשר אין נביא וחזוה ואין אתנו אותות ומופתים לחייב כל האדם להכיר גדולתו יתברך, אמנם קיים כיום איזה גילוי וידיעה מגדולתו יתברך, כי עתה הנה יש תורה, ועל כן – אע"פ שאנחנו בגלות – לא יקרא זמן של תוהו, כי יש תורה שכבר נתנה לנו התורה מן השמים, והיא עתה בדינינו לעולם ולעולמי עולמים, ושמו של האדון ברוך הוא נודע בעמים. המצב השלישי, זמן שהקב"ה תופס ממשלה על עולמו באותות ובמופתים גלוי לכל העמים לדעת שה' אלקים בישראל, אלא שגילוי זה הנו גילוי חיצוני, מצד הפעולות והמופתים הנראים, שאם היו אותם המופתים חסרים, הרי לא היתה האמונה מתבררת, אלא שגם גילוי זה אינו תכלית הגלוי מה שהקב"ה רוצה שיהיה כבודו נגלה בעולמו, אלא התכלית הוא המצב הרביעי. המצב הרביעי, הוא שיתגלה הקב"ה לכל בריותיו מצד הידיעה וההשגה, לא מצד המופתים שיראו כבודו יתברך וישיגוהו בריבוי הדעת והחכמה, כמו שנאמר: "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" "כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון" "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר", ואז לא יצטרכו אותות ומופתים אלא מצד הידיעה וההשגה. אם הרמח"ל מעיד על תקופתו כזמן המצב השני, חושבני שלא נפריז אם נייחס לתקופתנו את המצב השלישי, כזמן "שהקב"ה תופס ממשלה על עולמו באותות ובמופתים גלוי לכל העמים שה' אלקים בישראל".

עצת ה' לעולם תעמוד

המאורעות אשר נתרשו בששת ימי המלחמה, היו בבחינת "עצת ה' היא תקום", ואילו כל מה שנתרחש מאז ועד עתה הוא בבחינת "עצת ה' לעולם תעמוד". מאז שחרורה של ארץ ישראל ממערב לירדן, לא חלף כמעט יום, שלא נעשה בו ניסיון, בדיפלומטיה או במלחמת

התשה, להחזיר את הגלגל אחורנית, עמי ערב ובעלי בריתם ניסו בעזרת האו"ם, במועצת הביטחון ובכל פורום מדיני בין-לאומי, לקבל החלטה בכיוון הרצוי להם, ומאום לא יצא להם מהאו"ם, העובדא הפשוטה של ארץ ישראל לעם ישראל היא חזקה ואיתנה יותר מרצונם של מדינות המונות מאות מליוני תושבים. יתרה מזו, אין אפילו מדינה אחת בעולם – לרבות ממשלת ישראל – אשר נקבע אצלה שארץ ישראל כולה צריכה להישאר ביד ישראל. וראה זה פלא, במציאות לא נוצרים תנאים או מסיבות אשר יאלצו את ישראל לסגת, ולו במשהו, מהגבולות שנוצרו כתוצאה ממלחמת ששת הימים.³

מראש אמנה מובטחים אנו, כותב הרב קוק זצ"ל, הבטחה אלקית כתובה בברזל ובדם, בברית בשר וברית לשון, בברית ארץ וברית עם, כי נהרות רחבי ידים יפתחו לאורו של משיח, ועיני החול של האדם כהות הנה, ועל כן בשום אספקלריה חקרנית אי אפשר להגיע לרום רז חבוי זה, אבל צריכים לדעת כי ישועתם של ישראל היא תמיד ישועת ה', "אני והו הושיעה נא", "פדית ממצרים גוי ואלקיו".

העולם רועש, ארץ כשיכור תנוע, עמים עפים בדי ריק, ישראל עומד בתוון, בתוך סערת הגלים חותר הוא אל חופו, ומתוך החלקה המעשית של בנין הארץ, יפתחו נהרות רחבי ידים לאורו של משיח, ותיקון עולם ברעיונות נצחיים (אורות עמ' לח). אין ספק שאפשר לתת הסברים רציונליים או 'מדעיים' לתהליכים ומצבים שונים שנוצרו מאז המלחמה. אפשר להסביר מדוע אין הערבים חפצים בשלום עם ישראל (אנו יודעים מה היתה דמותה של מדינת ישראל אילו הסכימו הערבים לתכנית החלוקה בשנת תש"ז); מדוע מדרבנים הרוסים

ג. הערת המלקט (ש.ה): יחד עם זאת, "בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו", ומאז שנכתב מאמר זה (תשל"א) נמסרו, בעוונותינו הרבים, חבלי ארצנו לאויבים ולמחבלים ימ"ש. אולם כיום, בעקבות האסונות הגדולים שבאו עלינו כתוצאה מכך, כבר רבים רבים זנחו את מחשבת 'כריתת הברית עם המות' ואת הסגידה לאליל 'השלום' המדומה ואף ראשי ה'בוערים בעם' התחילו כבר להבין זאת, "ומאופל ומחושך, עיני עורים תראינה".

נכון לתחילת שנת ה'תשע"ז, ישות הטרור העזתית שהקמנו לצידנו, נמצאת בעימות זוחל ומתמשך עם מדינת ישראל בו, טרם נאמרה המילה האחרונה, ואי"ה, בקרוב ממש, נזכה להשבת חבל עזה עד נחל מצרים לריבונות ישראל. כמו כן, קריסת 'רשות' הטרור ביו"ש, היא עניין של זמן בלבד (או רצון מדיני שלנו). בסיני שוררת אנרכיה מוחלטת, מדינת עבר הירדן – תיסוב לאחור, מפני הרעה אשר נפתחה מצפונה. בחרבות סוריה הרשעה, 'בוקה ומבוקה ומבלקה', "כן יאבדו כל אויביך ה'" ובגבול הלבנון – בינתיים, מלאכתנו נעשית בידי אחרים והשקט המתוח שורר שם, עד לעימות הבא, שבו נקוה שישכילו סוף סוף מנהיגינו להכריע אחת ולתמיד, את האויב ו"להשיב את גבול ישראל עד לבוא חמת". אנו מאמינים באמונה שלמה שחרף כל הניסיונות, הפנימיים והחיצוניים, עם ישראל ישוב לאחוז בכל מלוא רוחב ארצנו, "כי פי ה' דיבר".

את הערבים להתמיד באיבתם לישראל; מדוע ארה"ב תומכת בישראל אעפ"י שאינה משלימה עם כיבושיה, ועוד כהנה וכהנה. ברם התוצאה מכל אלו היא, שארץ ישראל ממשיכה להישאר ביד ישראל. בפסיקתא רבתי (פל"ו) מובא: "אמר רבי יצחק, בזמן שמלך המשיח מתגלה, כל מלכי אומות העולם מתגרים זה בזה, מלך פרס מתגרה במלך ערביא, והולך מלך ערביא לאדום ליטול עצה מהם, וחוזר מלך פרס והחריב את העולם כולו, וכל העולם מתרעשים ומתבהלים... וישראל מתרעשים ומתבהלים ואומרים להיכן נלך ולהיכן נבוא, ואומר להם הקב"ה: בני אל תתייראו, כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם, מפני מה אתם מתיראים, אל תיראו, הגיע זמן גאולתכם! לא כגאולה ראשונה כך גאולה אחרונה, גאולה ראשונה היה לכם צער ושיעבוד מלכויות אחריה, אבל גאולה אחרונה אין לכם צער ושיעבוד מלכויות אחריה".

רק קטני אמנה, המפקקים אם אכן יד' ה' היא שחוללה את מפלאות תקופתנו, או החושבים כי חלילה לא יוכל הקב"ה לגמור את אשר החל, הם המדברים כיום על נסיגה תמורת מי יודע מה, אך המאמין באמונה שלמה בכל האמור בדברי הנביאים, וכי דבר אחד מדבריהם אחר לא ישוב ריקם, הם היודעים – כדברי הרב זצ"ל – כי "ההתחלה הזו תבוא למעלה רוממה יותר". והם הם דברי ישעיה הנביא (פרק סו): "מי שמע כזאת, מי ראה כאלה, היוחל ארץ ביום אחד, כי חלה גם ילדה ציון את בניה. האני אשביר ולא אוליד אמר ה' אם אני המוליד ועצרתי אמר אלקיך". ופרש"י שם: "האני אביא את האשה על המשבר ולא אפתח רחמה להוציא עוברא, כלומר שמא אתחיל בדבר ולא אוכל לגמור?!".

3

ירושלים במהלך גאולתנו הרב שלמה אבינר ראש ישיבת עטרת ירושלים

א. מהי ירושלים

מהי ירושלים?! לא נחפש את מהותה בספרות, לא בהיסטוריה וברגש, ואפילו לא בקריאה הרוממה: "לשנה הבאה בירושלים". בתורה נחפש מהי ירושלים. וכמה ניבהל ונשתומם כשלא נמצא אותה שם. ירושלים, שמה ומקומה, אינם מוזכרים בכל התורה כולה. יודעים אנו שקיים "המקום אשר יבחר" (דברים יב, ה; יא, יד), אך איננו יודעים איפה הוא. מקום סתום הוא, ויש כאן הוראה רמוזה, שירושלים הינה למעלה מכל הבנה אנושית מצומצמת. זה הכלל: דברים גדולים הולכים ומתבררים במהלך ההיסטוריה ואינם ידועים מיד. כך נצטווה אברהם אבינו: "לך לך... אל הארץ אשר אראך" (בראשית יב, א), אינך יודע היכן הוא

– התחל ללכת ותוך כדי הליכה תמצאנה. וכך הניסיון העילאי של העקדה הוא "על אחד ההרים אשר אומר אליך" – בעתיד. אנו טועמים בהווה את טעם העתיד, והעתיד הזה יבוא: "הנה אנכי שולח מלאך לפניך... אל המקום אשר הכינותי" (שמות כג, כ).

אמנם, רמז דק מצאנו באותה פרשה מופלאה, בה אבינו אברהם פוגש אדם שמאמין בה' אחד, הוא מלכי צדק מלך שלם (בראשית יד, יח). שלם היא ירושלים – אומר הרמב"ן – על שם הכתוב: "ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון" (תהלים עו), ורמז נוסף יש בכך שמלך ירושלים בזמן יהושע הוא אדני צדק (יהושע י, ג-ה), כי אף הגויים ידעו שאכן שוכנת השכינה הנקראת צדק (רמב"ן). ודאי, זו ירושלים עיר הצדק (ישעיה א, כז) ויקראו לה: "ה' צדקנו" (ירמיה לג, טז).

חז"ל מוסרים שמלכי צדק קרא למקום "שלם", ואברהם קראו "ה' יראה" לכן יהיה שמה: ירושלים, יראה-שלם (בראשית רבה לו), הכולל את הצד הכלל אנושי אוניברסלי של השלום, המצורף אל הצד הישראלי הקדוש המיוחד של יראת ה'. ירושלים פי שנים בכוחה: משם יוצא אור לישראל ואור לעולם כולו. התורה לא הודיעה לנו איפה ירושלים, כדי שלא יריבו עליה השבטים. ירושלים לא נחלקה לשבטי ישראל כיתר הארץ. היא כללית, מרכזית, ליבית.

ארץ צריכה עם, ארץ צריכה קניינים, אך מעל לכול, ארץ צריכה נשמה, לב, תוך רוחני. ואכן מדינה מיוחדת היא מדינתנו, שבירתה היא בית המקדש. ירושלים היא עיר המלכות ועיר המקדש גם יחד. שמואל הנביא המקים את מלכות ישראל, הן את הזמנית של שאול, הן את הקבועה של דוד, הוא איש המקדש. כך מתאים וכך ראוי: לעם קדוש יש בירה קדושה. רבנו הגדול הרמב"ם, פסק בכמה מקומות, שירושלים כולה מקדש. ארץ ישראל מתחלקת לשני חלקים: המדינה והמקדש, והמקדש הוא ירושלים כולה. ירושלים היא גם כולה תורה. על אף שבאמירת תחנון אין נופלים על פניהם אלא במקום שיש בו ספר תורה, הנה מנהג קדום שבירושלים יש נפילת אפים, אף במקום שאין בו ספר תורה. אכן ירושלים כולה ספר תורה, כולה ארון ה'.

בבירת קודש זו, נופלות המחיצות בין איש לאיש. זאת ירושלים הבנויה, העיר שחברה לה יחדיו – שעושה כל ישראל חברים (ירושלמי חגיגה פ"ג ה"ו). מחמת תגרת הבערות, מדרגות מדרגות יש בעם, עמי הארץ ותלמידי חכמים, או בלשון חז"ל: חברים. גם עמי הארץ שייכים לתורה ולמצוות, אך אינם מדייקים בהן מחוסר ידיעה, כגון בטומאות וטהרות, בתרומות ובמעשרות. מצב זה יוצר חיץ מצער. אך הנה זה פלא, כאשר העם עולה לרגל לירושלים, נופלות המחיצות, כל ישראל חברים. עמי הארץ מתנשאים לדרגת חברים ותלמידי חכמים, אין כל חילוקי מדרגות, כל ישראל מתאגדים בירושלים, ובמקום הליבי של עם ישראל מתנוצץ התוכן הליבי של עם ישראל.

ירושלים היא לב האומה, אליה אין מגיעים מיד. לא בזמן יהושע, לא בזמן דוד, לא בזמן עזרא ונחמיה ואף לא בדורנו. אכן לבסוף הגענו. כך החליט ריבוננו של עולם, לדבר טוב למען עמו, ואיש לא יוכל נגד עצתו העליונה. אולי יש שיוכלו להפריע, אך אין מי שיוכל לעכב או לעצור! הגאולה מופיעה קמעא קמעא והיא צועדת צעדיה לעינינו. רק סבלנות ואומץ אנו צריכים, לדעת אנו צריכים שלא ביום אחד ולא בדור אחד נבנה הכל.

”מי שמע כזאת, מי ראה כאלה, היוחל ארץ ביום אחד, אם יולד גוי פעם אחת, כי חלה גם לדה ציון את בניה. האני אשביר ולא אוליד אמר ה’, אם אני המוליד ועצרתני אמר אלהיך” (ישעיה סו, ח-ט).

ירושלים היא הנשיא. לכן אינה מוזכרת בתורה בפירוש. גם אי אפשר היה לציין את מיקומה. אין מקורות מים, אין כבישי גישה נוחים, אין שדות, אלא אדמה טרשית, אין הגנה צבאית מצדדים מסוימים. זו עיר מעל ההיגיון, מעל השכל, מקום קדוש. לא ערכה המעשי קובע. יש לה חסרונות מרובים, אך יתרון אחד: עיר הקודש.

ב. לימוד היסטוריה

עלינו להתרגל להתבונן על כל המאורעות ההיסטוריים לאור האמונה. האמונה בריבוננו של עולם הינה מדע גדול, אשר לאורו אנו משקיפים על כל מה שקורה בעולם. קיימים מדעים רבים וחשובים, אך הם חלקיים. כל מדע הוא חלון מסוים דרכו מביטים על ההווה. אך האמונה היא מדע המשקיף על הכל מתוך קישור אל המקור של הכל. התורה מצווה עלינו להתבונן על כל מה שקורה לאור האמונה. מצווה מן התורה ללמוד היסטוריה: ”בינו שנות דור ודור” (דברים לב, ז). אנחנו חייבים להתבונן במה שמשתלשל בשנות דור ודור, כלומר לעסוק בהיסטוריה. אין זו היסטוריה במובן המצומצם של ידיעת מאורעות פרטיים, או מה שמרן הרב קוק מכנה ”עמל תאריכי” (אגרות הראי”ה א, עמ’ רטז), אלא היסטוריה במובן הגדול של ”מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור” (תהלים קמג, יג). למען ראות איך ריבוננו של עולם מושל על דורות.

אמנם לפעמים מסובך הדבר עד למאד, כי הכתב של ההיסטוריה מטושטש מאד (אגרות הראי”ה ב, עמ’ שלד). ואנו מתקשים להבין מה ריבוננו של עולם עושה. כמו היד שכתבה כתובת על הקיר בזמן בלשצר, וכל החרטומים לא ידעו פשרה, עד שדניאל איש חמודות פירשה. לעומת זאת לעיתים כתב ההיסטוריה כה ברור, גלוי, פשוט, בהיר ומבריק, שרק עוור אינו רואה זאת. שחרור ירושלים זורח בעוצמה כה רבה, שיש לתמוה איך אנשים אינם רואים יד ה’ הנטויה עלינו לטובה.

ג. יציאה מן הקבר

עלינו להתבונן במה שקרה בדורות האחרונים. במשך אלפיים שנה היה מצב מאד לא נעים של גלות. יחזקאל הנביא אמר: "ויניחני בתוך הבקעה והיא מלאה עצמות" (לז, א).
 וכן מלך הכוזרים אומר: עכשיו הנכם גוף בלי ראש. והחבר משיב לו: אנחנו לא גוף, עצמות יבשות, אלא שעצמות אלה תחיינה (כוזרי מאמר ב, סע' כט-ל). בגלות הננו בקבר, כדברי הגאון מוילנא (ליקוטי הגר"א בסוף ספרא דצניעותא). נתאר לעצמנו אדם שחי בקבר, אוכל בקבר, ישן בקבר, לומד בקבר והרימה והתולעה אוכלות אותו.
 אך ריבונו של עולם החליט שהגלות היתה דיה, עם ישראל צריך לקום לתחיה, והוא מתחיל לנער אותו מן הקבר.

זאת האתחלתא דגאולה שהחלה בערך לפני חמש מאות שנה. התחילו היהודים לחזור לארץ ישראל, כתוצאה מגירוש ספרד. הרבה חשבו אז שספרד היא מעין ניר-יורק, אך עקב הגירוש, הם הגיעו לארצנו. רבי שלמה מולכו ודוד הראובני הגו אז את הרעיון לכבוש את ארץ ישראל, אך זה היה נועז מיד. רבי יעקב בירב סבר לחדש את הסמיכה ואת הסנהדרין בצפת. גם זה היה נועז מדי. רבי מנשה בן ישראל הרב של אמסטרדם, אמר למנהיג האנגלי קרומוול, שריבונו של עולם עומד לקבץ את היהודים מכל כנפות הארץ, והדבר יתעכב כיון שאין יהודים באנגליה, ואם כן יש כאן עיכוב הגאולה. אכן הורשו היהודים לחזור, וכך נוצר עוד מקום מקלט ליהודים מפני צרות הגלות. רבי יוסף קארו כתב את השולחן-ערוך. חידוש הסנהדרין הוא אכן טרם זמנו, אך השולחן ערוך הוא מעין סנהדרין, המאחד את כולם.
 מאז הלך וגדל לאיטו "הישוב הישן" שבארץ ישראל. בהתחלה, הגיעו ספרדים ואח"כ הצטרפו אשכנזים. מלבד האשכנזים המועטים שהגיעו כמה מאות שנים לפני כן בזמן בעלי התוספות. הגאולה מופיעה טיפין טיפין. "אחד מעיר ושנים ממשפחה" (ירמיה ג, ד).

ד. הקץ המגולה

במשך הדורות קרה מאורע פנימי כביר: עם ישראל התאהב בארצו, אהבת נפש. לפני כן, האהבה הצטמצמה בהצהרות אהבה, מלבד זאת המציאות לא אפשרה לעשות הרבה. משהתאהבו והתחילו לזרום לארץ ישראל, הופיע שלב חדש: יישוב האדמה. במשך אלפים שנה האדמה היתה שוממה, פגועה במחלות חורבן ומדבר. היהודים התחילו לבנות את האדמה והיא החלה להיבנות. "ושממו עליה אויביכם" (ויקרא כו, לב). הרמב"ן מביא דברי חז"ל, שזו ברכה, כי הארץ לא קיבלה את אויבינו, אך כאשר אנו הגענו, היא נתנה פירות בעין יפה. התנשקנו עם הארץ והיא השיבה לנו, הצמיחה ישובים. מסופר על החפץ חיים, שבשומעו שקמים ישובים בארץ, אמר: זה מתחיל כבר! הארץ נותנת פירות, זהו "הקץ המגולה". רבותינו מודיעים לנו: אין לנו קץ מגולה מזה שנאמר: "ואתם הרי ישראל ענפכם

תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא" (יחזקאל לו) רש"י מפרש: "כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה, אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר" (סנהדרין צח, א). התחילו המוני היהודים להתעורר ולזרום נהרות נהרות מכל מקום, מן הצפון ומן הדרום, למאות, אלפים ומאות אלפים. "כי קרבו לבוא" (יחזקאל שם). ידועים דברי הרמב"ם: מי שאינו מאמין במשיח, לא רק בנביאים הוא כופר, אלא גם במשה רבנו, שהרי התורה העידה עליו, שנאמר "ושב ה' אלוקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך" (הל' מלכים י, א). אמנם בפסוק זה לא נזכר משיח, אלא מכאן שלרמב"ם המושג קיבוץ גלויות קשור למושג משיח. אין זה מקרה שעם ישראל זורם לארצו.

ה. מדינה קמה

השלב הבא הוא קום המדינה. אין סוף לתיאור כל המהלכים האלוקיים שהביאו לפרק נפלא זה, כל המפלגות הפוליטיות וההתמוטטויות המדיניות. ריבוננו של עולם בלב את כל בני כדור הארץ, כדי שארץ ישראל תעבור מידי הטורקים לידי האנגלים, ואלו יכריזו ששלנו היא. אמנם האנגלים שיקרו וחזרו בהם, אך לבסוף הכל התגלגל לטובה, ודעת הקהל העולמית קמה נגד האנגלים, מפני שחסמו את ההעפלה. גם זה שייך לסדר ההנהגה האלקית. מפני שהפריעו להעפלה, נעשו מושמצים, ומר התהפך למתוק. אפילו ברית המועצות תמכה בקום המדינה, כי סברו לשבור את ההגמוניה מסביב לים התיכון. גם אמריקה תמכה, על אף שמעולם היא לא עשתה טובה לאף עם אלא מתוך חשבון תועלתני. אלא שאחרי השואה היו עשרות אלפי יהודים בגרמניה במחנות עקורים, ללא פתרון אחר לאן להעבירם, ומחנות פליטים אלה מאד הפריעו לאמריקאים לבנות מחדש את גרמניה, כדי שתשמש לצידם נגד רוסיה. הרוסים תמכו בקום המדינה מתוך מחשבה אנטי־אמריקאית, והאמריקאים מתוך מחשבה אנטי־רוסית. מתוך המלחמה הקרה הזאת, ריבוננו של עולם הנציח את מדינת ישראל.

חז"ל מתארים עמים ענקים נלחמים וישראל נמצא בתוך ודואג מה יהיה אתו. אמר ריבוננו של עולם: כל זאת עשיתי בשבילכם. אין די מלים לתאר את התחכום של החכמה האלקית. ימים ולילות לא יספיקו לתאר את כל הסיבות הפוליטיות המסובכות והמורכבות שהביאו לקום המדינה. יש להוסיף עוד גורם שהשתכנע שיש להקים מדינה: היהודים באמריקה. אחרי השואה, התנועה הציונית שם הבינה שבאמת הגיע הזמן להקים מדינה. מדינת ישראל היא שלב עצום בגאולת ישראל. "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד" (ברכות לב, ב). בעולם הזה אנו משועבדים לגויים, אך בימות המשיח אנו בני־חורין. קום מדינת ישראל הוא ימות המשיח. שיבת ציון – ימות המשיח. נתינת הארץ פירותיה בעין יפה – ימות המשיח.

היו חכמים שעשו חשבון ששנת גירוש יהודי ספרד היא ימות המשיח. גם זה נכון. זאת התחלת ימות המשיח, בירור נוסף שלא ספרד מקומנו, אלא ארץ קדשנו. אמנם זה היה מאורע נורא ואיום שלא היה כמותו מאז חורבן בית שני: קטסטרופה וסבל, רצח ושוד, אך אז החלה תזוזת הישוב הישן, שלא נפסקה מאז: מושבות חקלאיות, קיבוץ גלויות וקום המדינה. ריבונו של עולם מביא את הגאולה קמעה קמעה. ההדרגתיות הזאת אינה בטלנות חס ושלום, זו התקדמות אטית אך בטוחה בצעדי ענק. "לא ינום ולא ישן שומר ישראל". לבסוף באה מלחמת ששת הימים ושחרור ירושלים. גבולות ארץ ישראל התרחבו. לפני כן היתה לנו ארץ צרה מאד. מן הארץ שהובטחה על ידי חבר הלאומים נחתכו חלקים, ועוד חלקים, עד אשר נשארה ארץ קטנה וצרה. ב"ה במלחמת ששת הימים, התקיים "ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה" (בראשית כח, יד) וגם הגענו לירושלים; הלב, הפנים.

ו. לא מחשבותי מחשבותיכם

לירושלים אין מגיעים מיד! אין היא התחנה הראשונה, אלא שלב עצום של "המחזיר שכינתו לציון". "לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי" (ישעיה נה, ח). מי אנחנו שנבין מה ריבונו של עולם עושה. אך כאשר מעשיו כל כך ברורים וגלויים, זה רצונו יתברך שנראה עין בעין. על השאלה מה יהיה בעתיד, איננו מסוגלים לענות. אין איש יודע זאת, "כל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו" (רמב"ם הלכות מלכים ב, ב). כאשר הם יהיו, יהיה עלינו לדעת. מדוע ריבונו של עולם אינו רוצה שנדע מתי יהיה השלב הבא? אולי מפני שהדבר תלוי בנו. ככל שנעבוד קשה, הוא יגיע מהר יותר. ככל שנעשה טעויות, הוא יתעכב יותר. אכן, חז"ל הודיעונו שריבונו של עולם "סתם את הקץ", ואינו רוצה שנדע. אם אנו יודעים את הכל מראש, מאמצינו אינם לשם שמים משום שאנו מוסרים את הנפש לשם נסים, ואיננו שותפים כל כך. לכן איננו יודעים אם מאמצינו ישאו פרי באורח מידי או לטווח ארוך. זה חסד גדול שאין הקב"ה מגלה לנו. אך ודאי שזה יהיה. גם אין לדאוג מפני אי ידיעה עצמה, בדומה לביטויו של פילוסוף אחד (ניקולאס קוזאנוס) על "אי ידיעה מלומדת", "דוגמה איגנורנציה". אין הכוונה שאני כל כך יודע עד שאני יודע שאיני יודע – זאת כל אחד יודע. אלא הכוונה היא שאי ידיעה כוללת בעצמה יותר ידיעה מכל ידיעה. כי ידיעה הינה במהותה מוגבלת. היא כוללת רק את הידוע ולא את האיני ידוע. אולם כאשר אנו יודעים שאיננו יודעים, הכל נשאר פתוח. תיתכנה אין סוף אפשרויות. כל ידיעה חוסמת אופציות אחרות של ידיעות חלופיות. כאשר איננו יודעים, עולם אין סופי פתוח לפנינו. ריבונו של עולם אינו מוגבל ואנחנו לא נגבילהו, ולא נחליט אם הגאולה תהיה באופן זה או אחר. ריבונו של עולם יכול לעשות גאולה באלפי דרכים, וגם לברוא עולמות אחרים, עם יצורים שונים. הוא יתברך יכול לעשות גאולה עם דתיים או עם חילוניים, עם כורש או עם

בלפור, במלחמה או בשלום. אנו לא נחליט מראש. אי הידיעה חובקת איך-סוף עולמות. כל מה שהדמיון מדמה הינו אפשר לריבוננו של עולם, כל הנסים וכל דרכי הטבע אפשריים, כל המהירויות וכל האטיות אפשריות, כל מה שהדמיון היותר חופשי מגיש, הינו אפשרי (עייין ערפלי טוהר עמ' ה, ד"ה בקדושה) "היפלא מה דבר".

ריבוננו של עולם מבקש מירמיהו לקנות שדה מבן דודו חנמאל, לרשום שטר, ולהטמין את השטר בכד כדי שיעמוד ימים רבים. ירמיהו מבצע את הפקודה ואחר כך שואל: אלקי, העיר עוד מעט נופלת בידי הכשדים, ואתה אומר לי לקנות שדה?! האין זה אלא לעג מר? משיב לו ריבוננו של עולם: "הנה אני ה' אלהי כל בשר, הממני יפלא דבר". איך אתה מודד ציווי אלקי על פי קנה מידה אנושי, התלוי בפוליטיקה של כשדים? "עוד יקנו בתים ושדות וכרמים בארץ הזאת!" אנא קנה לך שדה. זו השקעה לטווח ארוך. אל תעסוק בדקדוקים קטנים. המשך לקנות בתים ושדות וכרמים (ירמיה לב).

לא נדע איך יהיה. יש אין סוף אפשרויות וגוונים, שלא חלמנו עליהם. היכן ההיסטוריון שלפני שנת תש"ח ניבא על קום המדינה? איפה ההיסטוריון שחשב שצבאות אויב יפרצו לתוך המדינה שנולדה והיא תמגר אותן? הרי תפקיד ההיסטוריה אינו לימוד העבר לבדו אלא גם ניתוחו למען דעת את העתיד. איפה ההיסטוריון שניבא שבמלחמת ששת הימים נרחיב גבולותינו ונגיע לירושלים? איפה ההיסטוריון שניבא ששערי הברזל של רוסיה יפלו והיהודים ישובו לגבולם? וכי אפשר למדוד את ההיסטוריה הישראלית על פי קנה מידה אנושי קטן? אפילו אותו גוי, ג'אמבטיסטה ויקו, הפילוסוף האיטלקי שחי בזמנו של הרמח"ל והניח את יסודות ההיסטוריוסופיה, כלומר, הבנת התהליכים הרוחניים שבתוך ההיסטוריה, כותב שההיסטוריה של הגויים היא חול, וזו של עם ישראל היא קודש, ושולטים בה הליכים מטה-היסטוריים, על-היסטוריים.

לכן מי יוכל לקבוע מה טומן העתיד? כאשר הוא יופיע, אז נדע ונתפלא. זהו מובנו של הביטוי שמשיח בא בהיסח הדעת, כלומר בכיוון שכלל לא חשבנו עליו. כולם חושבים שהישועה תבוא מצד זה, והנה מופיעה היא מצד אחר. "שלשה באין בהיסח הדעת ואלו הן: משיח, מציאה ועקרב" (סנהדרין צז, א). אדם אינו יכול למצוא מציאות ברצונו, וגם עקרב הינו אורח בלתי צפוי. והנה יש לדקדק: אותה ידיעה שמשיח בא בהיסח הדעת, חשובה היא מאד, כי לפעמים כאשר הכל נראה לך אטום וסתום, אז אומרים לך: אל תתייאש, אל תיפול, שא בעול. אך מי אינו יודע שמציאה ועקרב באים בהיסח הדעת? יש לתרץ שהכל מאמר אחד. וכאשר המשיח בא בהיסח הדעת, לאדם אחד זו מציאה ולשני זהו עקרב (עייין פי' הרמב"ם מזהירנו שלא לקבוע מאיזה צד הישועה תבוא, כדי שלא נתאכזב. אל לנו לקבוע

אם המשיח יהיה חבוש שטריימל או כובע פלדה, לבוש מעיל ארוך או חולצת בני עקיבא. כאשר יבוא, יתבררו הדברים.

ז. אי אפשר לעצור

בסוף ספר הכוזרי, כאשר המלך שואל מתי תבוא הישועה, משיב לו החבר: כאשר יכספו לירושלים תכלית הכוסף, שנאמר: כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו, כי בא מועד. כאשר יתאהבו בעפר ובאבנים, אז יבוא המועד. השאלה אינה מתי יבוא המשיח, אלא מתי אתה תבוא. כאשר היהודים יתחבקו עם האדמה, הענין יתחיל. זאת אנו יודעים: אחרי שהישועה תתחיל, היא כבר לא תפסיק. לא ידוע מתי הרכבת תגיע, אך בטוח ששום דבר לא יוכל לעצור אותה, וגם בטוח שהיא החלה לנוע לפני חמש מאות שנה, ומאז היא צוברת מהירות ללא הרף. מן הישוב הישן הגענו לחיבת ציון. ואז החלו היהודים לזרום. בזמן עזרא ונחמיה באו רק ארבעים אלף. עתה ב"ה אנו יותר מארבעה מיליון. מתוך כך הגענו למדינה. האימפריה הטורקית התמוטטה, וגם האימפריה האנגלית מעדה. ריבוננו של עולם מפיל מלכים מכיסאותיהם ומקים מלכים אחרים. אחרי מלחמת השחרור נמשכו המלחמות. האויבים רגזו על מלחמת העצמאות וזממו לנקום בנו, אך במבצע סיני שוב הוכו. אז החליטו שהפעם יעשו בנו כלה, ושוב הוכו שוק על ירך במלחמת ששת הימים. זעמו, קמו עלינו לכלותנו במלחמת יום הכיפורים, וקבלו שתי סטירות לחי תמורת סטירה אחת וכן הלאה.

ח. המקום אשר יבחר

לירושלים אין מגיעים מיד. בירושלים לא כל אחד רשאי לגעת. אפילו יהושע לא הגיע לירושלים, ואף לא ידע את מקומה. ידעו שיש "המקום אשר יבחר". אך איש לא ידע היכן יהיה עד שיהיה. אפילו את השם "ירושלים", לא ידע אדם שנקראה. נכיר את "המקום אשר יבחר", כאשר יבחר, ודאי ידענו שיהיה.

בשירת הים (שמות טו), יש פסוקים כמו "מרכבות פרעה וחילו ירה בים" שהם מובנים בהחלט. אך "נחית בחסדך עם זו גאלת" נראה טרם זמנו. אותם המכנים את עצמם מבקרי המקרא תמהו על פסוק זה שמתאר את הביאה לירושלים, וקל וחומר על הפסוק "מכון לשבתך פעלת ה'", שהרי לא נבנה אז בית המקדש? אחרי שהבחינו בזאת בחושם הדק, הם החליטו שהיו כאן כמה שירות: אחת על קריעת הים, אחת על ביאת הארץ, אחת על ירושלים ואחת על המקדש, וה"עורך" המפוזר בלב ועשאן שירה אחת. כל זה הבל הבלים. וכי עם ישראל יצא ממצרים כדי לגור במדבר? ודאי עם ישראל יצא ממצרים כדי להגיע לארץ ישראל, לירושלים ולבית המקדש. נכון שאז זה עדיין לא קרה, אך אם ריבוננו של עולם הבטיח, הרי זה כאילו כבר קרה ומסופר בלשון עבר.

אמנם לא ידענו לא את המקום ולא את השם. ישב שם יבוס. יהושע לא הצליח להוריש את יבוס (יהושע טו, סג) ולא השופטים שאחריו, ואפילו לא דוד המלך. הלא הוא שלט על ממלכה אדירה, אפילו כבש את ארם צובה וארם נהריים, אך בלב מדינתו אז ישב עדיין יבוס. גם לעגו לו: "...ויאמר לדוד לאמר: לא תבוא הנה כי אם הסירך העוורים והפסחים, לאמר: לא יבוא דוד הנה" (שמואל ב' ה, ו). הפירוש הפשוט ביותר למשפט לא מובן זה, הוא שהעיר היתה כה מבוצרת שאפילו עוורים ופסחים יכלו להגן עליהן. לרלב"ג פירוש מפתיע: היה שם מעין משמר אוטומטי, פסלים עם חרבות המכים כל נכנס ומופעלים ע"י זרם מים, והם דומים במראם החיצוני לעוורים ופסחים.

היתה רק אפשרות אחת לנצח: "כל מכה יבوسی ויגע בצנור" (שמואל ב', ה, ח) ואז כל המשמר דעך.

ישנו גם פירוש פילוסופי-שירי: העוורים הם אנשים עוורים שאינם רואים מעשי ה', כמו שבימינו יש כאלה שאינם רואים שהארץ פורחת, שהעם חוזר אל אדמתו, שיש מדינה (עין ישעיה מב, יט-כ; מג, ח). כדי להגיע לירושלים יש לסלק את העוורים האלה, וגם את הפסחים על שני הסעיפים ומתלבטים שמה זו גאולה שמה לא, שמה תצליח שמה תפול. גם בזמן עזרא ונחמיה לא הגיעו לירושלים כל כך בקלות, והיה מסוכן בה מאוד. כאשר הגיע "קץ בבל, זרובבל", אחרי שבעים שנה, והיהודים חזרו לארצם, מצאו בה זרים שטענו לבעלותה, ניסו להניס את היהודים, וכאשר ראו את נחישותם, איימו עליהם בפוגרומים. היהודים שמרו על ירושלים ביום ובלילה, והחלו במבצע גדול לבנות חומה, כדי שאותם טרוריסטים לא יוכלו להתפרץ פנימה. רק מעטים הסכימו לגור בירושלים, בבתים הצפופים, ובסביבה המסוכנת. עזרא ונחמיה קבעו שעל כל אדם לתת עשירית מכספו לבנין ירושלים, ועל כל ישוב לתת עשירית אנשיו לגור בה, מלבד מתנדבים שבאו מעצמם והעם בירך אותם. סוף סוף נבנתה החומה. ואחרי הרבה שנים, יהודה המכבי כבש את כל הארץ ואת ירושלים.

ט. בלב אחד

ירושלים אינה עניין פשוט. לא מיד זוכים להגיע אליה. גם בזמן מלחמת השחרור לא הצלחנו. בלילה לפני המבצע היותר מתוכנן לכבוש אותה, נהרג הגנרל מרקוס מכדור שנפלט על ידי חייל שלנו. הרב נריה אמר שבמלחמת השחרור היו שלוש צבאות, הגנה, אצ"ל ולח"י. לו נכבשה העיר, כל אחד היה אומר ירושלים היא שלי. אין זה לרצון ה'. ירושלים לא נתחלקה לשבטים (מגילה כו, א). היא שייכת לכלל ישראל.

אך במלחמת ששת הימים, כל עם ישראל, צבא ההגנה לישראל, כאיש אחד בלב אחד, בגבורת אריות דרך שער האריות, הבקיע וכבש. זה לרצונו של ריבונו של עולם.

לא מיד הגענו, אך ידענו שנגיע. כך הוא ביחס לדברים גדולים. ריבוננו של עולם ציוה לאברהם אבינו: "לך לך... אל הארץ אשר אראך" (בראשית יב, א), בלי לציין לו באיזה כיוון לשים פעמים. לך, ותוך כדי הליכה יתברר לך הכיוון. וכן עקדת יצחק: "על אחד ההרים אשר אומר אליך" (בראשית כב, א). לך, וכבר תגיע.

לפני כחמש מאות שנה התחלנו ללכת, וביחוד לפני כמאה שנה. איש לא ידע איך נגיע, אך הלכנו וב"ה הגענו, ואנו ממשיכים ללכת. איננו יודעים איך נפתור את הבעיות בעתיד, בעיות האויבים שמסביבנו ושבתוך ארצנו, בעיות היהודים הרחוקים מתורה, והעולים הצריכים גיור, אך יודעים אנחנו שאת כולן נפתור, העיקר הוא להמשיך ללכת.

י. דומה דודי לצבי

זהו המובן של גאולה קמעה קמעה. מאז התחלתה הזעירה היא הולכת ומתעצמת. נכון שיש גם נפילות ונסיגות, אך כך הוא סדר כל החיים שיש עליות וירידות. כך גידולו של ילד שבשנותיו הראשונות היו כולו חמוד ומתוק, ופתאום הוא נעשה כולו שלילה, איך זו נסיגת נצח, אלא משבר הסרבנות בגיל הרך, שעתיד לעבור. זאת דרכו לבנות עצמאות, ואין להיבהל. אם נשכיל, הוא יצא מזה עוד יותר מחוזק. מתינוק הוא יצא פשוט. ושוב יופיעו משברים נוספים. אדם אינו גדל דווקא באורך קו, אלא דרך עליות וירידות, והוא נבנה מן המשברים. וכן הוא הדבר לגבי העם. העיקר הוא לא להתייאש.

גם בהולדת העם היו הרבה סיבוכים. אחרי המעמד המופלא של מתן תורה, אירע מעשה העגל הנורא. "עלובה כלה שזנתה בתוך חופתה" (ילקוט שמעוני, שיר השירים, רמז תתקפג). ובכל זאת יש המשך לתורה אחר כך. התגברנו, שבנו בתשובה והמשכנו. לכל עם יש משברים, קל וחומר לעם גדול. אף לפני קום המדינה היו משברים נוראים: האנגלים בגדו בהתייבויותיהם, מנעו עלייה, שלחו מעפילים למחנות אסירים. במלחמת העולם השנייה, הנאצים תחת פקודתו של רומל, כמעט הגיעו לשערי ארץ ישראל ונעצרו בנס על ידי האנגלים. ואז הענינים התחילו להתהפך לטובת בעלות הברית. בכל דבר יש עליו וירידות. "דומה דודי לצבי" (שיר השירים ב, ט), מה צבי זה נכנסה ונגלה, אף המשיח נכסה ונגלה" (שיר השירים רבה ב, כ). לא כל הזמן רואים אותו. ואחרי העלמו הוא מתפרץ ביתר עוז.

יא. לעזרת ה'

שמה תאמרו: אם הרכבת ממילא נוסעת קדימה, אז אנו מחוץ לחשבון. אדרבה, אנו בתוך החשבון. ריבוננו של עולם עושה ישועה על ידינו ומתוכנו. לא שאינו יכול לעשות בלעדינו, אלא שכך רצונו. ככל שאנו רואים מה ריבוננו של עולם עושה, כך אנו מזרזים את המהלך הגדול הזה.

ודאי שהראיה לאור האמונה אינה ראייה בעלמא, אלא היא באה לידי ביטוי במעשה. עלינו לדעת את ה' ומתוך כך להידבק במידותיו: ריבונו של עולם מחזיר שכינה לציון – אנו שבים לציון. הוא יתברך בונה את הארץ – אנו בונים אחריו. הקדוש ברוך הוא איש מלחמה – אנו מתגייסים לצה"ל. הוא בונה את ירושלים – אנו בונים את ירושלים. הוא מרחיב גבולות ארצנו – אנו מרחיבים ישוב הארץ. אנו באים "לעזרת ה'". בנוסח הרגיל הוא "בעזרת ה'", כאילו אנו עושים, וה' עוזר לנו. אך לא כן אומרת דבורה הנביאה: "לעזרת ה'" (שופטים ה, כג), ה' עושה ואנחנו עוזרים.

יב. רעש גדול

באשר לשאלה מדוע ירושלים אינה מוזכרת בתורה, יש שהעלו השערה פנטסטית: היא כלל לא היתה קיימת, אלא הופיעה אחר כך מתוך התפרצות הר געש. הרי אנו יושבים על השבר הסורי-אפריקני. זה פירוש יפה ומבריק, אלא שאין סימן לכך שירושלים נולדה לפני כשלשת אלפים שנה. סלעיה הם ישנים.

מכל מקום בעתיד תהיה רעידת אדמה בירושלים, כדברי הנביא: "ויצא ה' ונלחם בגוים ההם... ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים... ונבקע הר הזיתים מחציו מזרחה וימה, גיא גדולה מאד ומש חצי ההר צפונה וחציו נגבה... ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עזריה" (זכריה יד, ג-ה).

מי שיש לו עיניים לראות ואזנים לשמוע, רואה שהאדמה רועדת בירושלים, שריבונו של עולם מנער את הטורקים, את האנגלים, הערבים. פסוקים אלה אינם חייבים להיות כפשוטם. גם יחזקאל כותב: "ובקנאתי באש עברתי, אם לא ביום ההוא יראה רעש גדול על אדמת ישראל... ונהרסו ההרים ונפלו המדרגות וכל חומה לארץ תפול" (יחזקאל לח, יט-כ). הכול מתמוטט.

יד אלקית אוחזת ומנענעת, הבקע מתרחב, והקץ המגולה מתרחב. צריך להחזיק חזק, מי שיחזיק הכי חזק הוא שישאר בארץ ישראל ובירושלים. נראה מי יותר עקשן, מי יותר חזק, מי יודע להחזיק מעמד, מי יחבק את האדמה באהבה. כל הזעזועים וכל התמורות לא יצליחו להזיז אותנו!

"למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט, עד יצא כנוגה צדקה וישועתה כלפיד יבער: וראו גוים צדקך וכל מלכים כבודך וקרא לך שם חדש אשר פי ה' יקבנו" (ישעיהו סב, א-ב).

'למהלך קדושת הזמנים' - יום ירושלים
הרב משה בלייכר
ישיבת 'שבי־חברון'¹

שלושים שנה למלחמת ששת־הימים ולאיחוד ירושלים

הקדמה

בימי מלחמת ששת הימים זכינו בחסדי ד' לניצחון גדול על אויבינו שקמו עלינו לכלותנו. באותם ימים שקדמו למלחמה שרר פחד נורא, כאשר כל צבאות ערב התקבצו על מדינת ישראל הקטנה שהשתרעה פחות או יותר מ"נתניה ועד כפר סבא". הפחד היה לעצם קיומה של המדינה ולמספר האבדות העצום. בפועל, הוכשרו מקומות לעשרות אלפי קברים. ב"ה, הקב"ה חולל לנו נסים ונפלאות ותוך מספר שעות הוכרעה המלחמה על ידי חיל האוויר שלנו. היום, קשה לחוש את המעבר משעות האימה אל שמחת הניצחון. אולם התחושה הייתה שעומדים לזרוק אותנו לים. קרובי משפחה מחו"ל הפצירו בבני משפחותיהם לשלוח אליהם את ילדיהם. השמועה על כך שצה"ל השמיד לערבים כמות אדירה של מטוסים נתפסה כבדיחה טובה לכל היותר, רבים לא האמינו והיו משוכנעים שמדובר בניסיון להפחיד את הערבים. במלחמה זו כבשנו שטחים רבים שאף אחד לא שמע עליהם בכלל כמו טול־כרם, שכם, גוש עציון וחברון. אי־אפשר לשכוח את השמחה והרוממות עם כיבושה של ירושלים. מה שהיום מילתא דפשיטא, עבורנו אז, היו אלו רגעים גדולים לעם ישראל. במאורעות הללו שזכינו להם בימינו, יש להתבונן בעין אלוקית עד כמה שידינו משגת.

ראשית, יש מקום לשאול האם היום, שלושים שנה לאחר המלחמה הזו יש עוד מקום לשמוח כפי ששמחנו אז? ככל שעובר הזמן ואנו עוברים סיבוכים ותהליכי נסיגה, אולי מתברר למפרע שכל אותה רוממות רוח ושמחה ששרתה עלינו לאחר המלחמה נפלה ממעמדה והיום עומעם זוהרם של אותם ימים וממילא, לשמחה, מה זו עושה?

ד. ישיבה שנאמרה בשנת ה'תשנ"ז, עריכה: נורית גאלדור. נמצאת בתוך החוברת: 'באמונה ננצח', אייר תשס"ב. ומהווה תקציר של החוברת 'למהלך קדושת הזמנים' - ולירושלים עירך, בירור מהלכי תקופתנו ומשמעותו של יום ירושלים בימינו, הוצאת מעמק חברון.

ירושלים - היעד האחרון

הרב טיקוצ'ינסקי מעורר את הצורך בהתבוננות בהשגחת ד', במהלכה של מלחמת השחרור. באורח פלא למרות שבמלחמה זו כבשנו שטחים גדולים שלא חלמנו עליהם כמו לוד, רמלה, חיפה ועוד, כאשר הערבים נסים על נפשם ממקומות אלו, דווקא מקומות קטנים יותר אשר למרות שהשקענו בהם יותר כוחות על מנת לכבושם לא עלה בידנו. כך ביחס לעיר העתיקה בירושלים, שיחג'א'ארח וכו'. הדבר הזה מצביע על יד אלוקית מכוונת. כפי שיש להתבונן בהשגחה האלוקית כאשר לא זכינו לכבוש את ירושלים במלחמת העצמאות, כך עאכו"כ יש מקום להתבונן בהשגחה האלוקית כאשר כן הצלחנו לכבושה.

מה השתנה בין מלחמת השחרור למלחמת ששת הימים, שבה דווקא זכינו להגיע לירושלים העתיקה?

כבר בהיסטוריה שלנו אנו נפגשים עם התופעה הזו שירושלים מהווה נקודה סופית במהלך הכיבוש וההתנחלות. 400 שנה לוקח מזמן כניסתם של ישראל לארץ וכיבושה עד אשר היא נכבשת בימי דוד, ובית המקדש נבנה בה בימי שלמה. גם במצוות שנצטוו ישראל עם כניסתם לארץ אנו פוגשים את הסדר הזה: (א) מינוי מלך (ב) מחיית זרע עמלק (ג) בניין בית הבחירה. מדוע לא ניתן לבנות את בית המקדש מיד עם הכניסה לארץ? ירושלים היא מרכז חיינו אז מדוע ההגעה אליה כל כך מתעכבת?

גם התורה עצמה כשהיא עוסקת במצוות הקשורות לבית המקדש אינה נוקטת את שמו המפורש של המקום "ירושלים" או "הר המוריה" אלא "במקום אשר יבחר ד'". ירושלים נסתרת מאתנו עד שדוד מגלה אותה ב"גורן ארוונה היבוסית". כך גם כאשר נצטוו אברהם אבינו ללכת לארץ כנען לא נאמר לו המקום המדויק כי אם "אל הארץ אשר אראך" וכך גם כאשר נדרש הוא לעקוד את יצחק בנו, אין הקב"ה מפרט לו את נקודת היעד אלא "והעלהו שם לעולה על אחד ההרים אשר אומר אליך".

יום העצמאות ויום ירושלים במהלך ימי ספירת העומר

ימי ספירת העומר נובעים מאותה שקיקה להופעת התורה, וכך גם האבלות בימים אלה נובעת היא משקיקתו של רבי עקיבא להופעת התורה במלוא הדרה. יום העצמאות ויום ירושלים המבטאים את כוח החיים הלאומי של עם ישראל הקם לתחיה, שייכים הם אל אותה שאיפה של הופעת התורה בחיים שלמים, כאשר שם ד' שלם וכסאו שלם. ככל שמתקרבים אנו למתן תורה, מדרגת הופעת התורה הולכת ומתבררת בגדלותה ובעומק חיוניותה. כך, כאשר צועדים אנו מיום העצמאות ליום ירושלים הולכת ומתגלה העוצמה היסודית הנשמטית של ראשית צמיחת גאולתנו באופן האידיאלי שלה ביום ירושלים.

היסוד הראשון שיש להבין כאשר אנו עוסקים בבירור עניינו המיוחד של עם ישראל כ"עם זו יצרתי לי" וכ"ממלכת כהנים וגוי קדוש" הוא, שאנו עוסקים למעשה בהופעת חיים אלווקיים באומה. האומה הישראלית, במהלכי חייה הלאומיים וממילא גם הפרטיים, מופיעה חיים אלווקיים. משום כך, כאשר אנו נדרשים להתייחס לתקומתה של מדינת ישראל, עלינו להבין שמדובר בלידה מחודשת של כוח החיים הכללי שלנו כימי קדם. במשך שנות גלותנו, עלתה נשמתנו הכללית לגזי מרומים, אותו כוח חיים לאומי נעלם מאיתנו, וכעת, עם תקומתה של המדינה שב היא לתחיה. כשם שהופעת החיים באדם איננה פרי גיבוש חיצוני, כך הופעת החיים הממלכתיים שלנו היא תוצאה של התגבשות הווית החיים האלווקית והאחדותית שבנו, עד שמגיעה היא לכלל ביטוי בגוף לאומי חי וממשי. הופעת החיים הציבוריים שלנו כיום, נושאת בתוכה את כל מגמת הנצח של כל הדורות כולם. יש מקום להתבונן על תהליך הצמיחה המחודשת של עם ישראל בארצו כעל תהליך זה אצל תינוק שנולד. מתוך שאנו מכירים בגודל הנשמתי האצור בקרבו ואת כוחותיו האדירים אשר הוא נושא בתוכו, יכולים אנו להביט באופן נכון על כל שלבי גידולו ומהלך גיבוש אישיותו. כדי להבין את מעשי הילד ודרכי התנהגותו אין להסתפק בצפייה חיצונית, כי אם בפסיכולוגיה מעמיקה המודעת לדינמיקה הפנימית שמובילה אותו אל רצונותיו, שיפוטיו וכל מעשיו.

אין זה פשוט כלל וכלל להתוודע אל הגודל הפנימי הנשמתי של הדור שלנו. לשם כך זקוקים אנו להדרכתו של רבי אבא (סנהדרין צח.). אולם, רק דרך המפגש עם החיים האלווקיים המתבררים במעמקי נשמתה של כנסת ישראל, נוכל להבין את ההתפתחויות והבירורים בתהליך צמיחתנו.

השאיפה הקיומית לעומת המודעות העצמית

כאשר התינוק נולד הוא קטן וחלש. מטבע הדברים, הדבר המרכזי המעסיק אותו ואת משפחתו הוא עצם קיומו. הכל צועד אל השאיפה שיוכל לעמוד על רגליו בלי ליפול. בשלב הילדות, הצדדים הפיסיולוגיים הפשוטים הם העומדים בראש מעייניו בגלל חולשתו. משום כך הוא לא יוכל לעמוד במעמסות רוחניות. גם מבחינה הלכתית, נער אשר טרם מלאו לו שלוש עשרה שנה אינו יכול להתחייב במצוות. רק בגיל עשרים, עד שהתייצב לגמרי מבחינה רוחנית, נידון הוא בידי שמים על מעשיו. כאשר הנער נהיה לאיש, פירוש הדבר שכוחותיו הפיסיים השתלמו ואז מתחילה הדעת לחול עליו. בתקופת ההתבגרות מתחילים להתעורר בקרבו של הנער כוחות שהוא לא ידע על קיומם קודם לכן. כוחות נפשיים ופיסיולוגיים המשייכים אותו לדברים נצחיים ולהמשכת הדורות הבאים. אישיותו מתעצבת והוא הופך מאדם פרטי לאיש כללי יותר. רמת ההתמודדויות שלו שונה לחלוטין. אם בתקופת הילדות נדרש לעמוד על קיומו הפיסי האלמנטרי והשתלבותו בחברה, הרי שבתקופת ההתבגרות

הוא מתחיל להיחשף לשאלות מוסריות ולהכרעות מורכבות יותר. זהו שלב המודעות. בשלב זה השאלה הניצבת בפניו איננה רק איך להמשיך להתקיים אלא לשם מה אני קיים, מה מגמתי, כיצד אני אמור לבטא את כוחותיי באופן הנכון וכו'. בשלב זה, התמונה מורכבת מאוד, ההתמודדות היא בעיקר רוחנית אידאית וכך, כאשר הכוחות הגדולים כבר קיימים בו ושאיפותיו מתעצמות, אף המורדות בהתאם.

תשע עשרה שנות התבססות קיומית

באופן גלוי ופשוט יחשוב החושב שקיומה של מדינת ישראל הוא בבחינת "עולם כמנהגו נוהג". הכל מתנהל כמו בכל מדינה, כל ההתפתחויות הן נורמליות וטבעיות. אולם על פי המבט שלנו ישנה התפתחות מהותית ועמוקה מאוד בכל שנה ושנה שעוברת על מדינת ישראל. אם אנו מבינים שיסודה של המדינה הוא בכוח צמיחה נשמתי וגידול נצחי, ממילא אותנו כח חיים אידאלי כללי הולך ומתברר מדי שנה בין שאנו מודעים אליו ובין שלא. הרב מבאר שחזרת האומה לארצה בדור שלנו מביעה את התעוררותה של היכולת לחיות את החיים בטהרתם האלוהית (אורות התחיה, לב). יכולת זו, שנעלמה מאתנו עם חורבן בית המקדש, שבה ומופיעה בדורות האחרונים.

אם כך, תשע-עשרה השנים החולפות מאז קום המדינה ועד כיבוש ירושלים אינן בכדי ובוודאי גם העובדה שלא זכינו להגיע לירושלים במלחמת השחרור איננה מקרית. ירושלים, כידוע, מבטאת רוממות אידאית נצחית ועליונה מאוד. המפגש עם ירושלים מחבר את האומה אל שורש נשמתה. משום כך, כאשר בשנות קיומנו הראשונות הדחף הגלוי היה הדחף הקיומי בלבד, עדיין לא זכינו לירושלים. אמנם, ידענו שהחיים הציבוריים הם צורך פנימי עבורנו ואין לנו יכולת להתקיים בלי מדינה. התודעה הנשמטית שדחפה אותנו מבפנים היתה ההכרה שאין לנו עוד הוויית חיים כפרטים בודדים ואיברים מרוסקים אלא רק בחיים ציבוריים כלל-ישראלים. ואף על פי כן, באופן גלוי עדיין אין מדינת ישראל מכירה בצורך ישעה ובעומק הפנימי השרוי בקרבה, ולכן הדחף הוא ליצור בארץ ישראל "מקלט בטוח" וכדומה.

בתשע-עשרה השנים הראשונות נאבקנו על קיומנו בתוך גבולותיה הצרים של המדינה, התמודדנו עם חדירות מחבלים מחוץ לגבול, קשיים כלכליים, אווירה רוחנית רדודה וירידה מן הארץ. מי בכלל חשב על ירושלים, גוש עציון או חברון? השאלה היתה איך להחזיק מעמד ולהמשיך להתקיים. היחיד אולי שדברים אלו בערו בקרבנו היה הרב צבי יהודה זצ"ל אשר בערב המלחמה, ערב יום העצמאות של אותה שנה, נשא את הנאום הגדול "מזמור יט למדינת ישראל" ובו קרא: "איפה חברון שלנו? איפה שכם שלנו?" בתודעה הציבורית שאלה זו לא העסיקה אף אחד. בטרם המלחמה לא היו "שמאלנים", כולם היו כאלה. אף אחד לא

ידע מה זה יו"ש ומה זה יש"ע ואף לא רמת הגולן. דיברו אז במושגים אחרים לגמרי: "הגדה המערבית", "הרמה הסורית", "ירושלים הירדנית". גם דיבורים על "שלום" לא היו בלקסיקון של אז. עם מי בדיוק לעשות שלום? כלפי חוץ נראה שמדובר בתקופה מאוד רדודה, אולם, כשמתבוננים בעין אלוקית הרי שיש פה תהליך של צמיחה, בשלות והתגדלות פנימית, שמשילה את המדרגות הקודמות על מנת להופיע מציאות חדשה גדולה הימנה.

מלחמת ששת הימים

מתוך הפחד והחששות הכנים להמשך קיומה של המדינה, פורצת מלחמת ששת הימים ובבת אחת משתנה כל המציאות. יצאנו מאפלה לאורה, הן מבחינת ההצלה והן מבחינת הניצחון. שטחים גדולים מאוד של ארץ ישראל שבו לידינו ובפסגת הכול – ירושלים. היה זה זעזוע אדיר בנפש האומה. המתבונן הפשוט חשב שמדובר במהפכה פתאומית כתוצאה ממהלך צבאי וניצחון היסטורי. אבל המתבונן בסתר המדרגה מבין שמדובר בתהליך שלם שהגיע לשלב של בשלות פנימית ובנקודת זמן נכונה פורץ החוצה. הפריצה הגדולה במלחמת ששת הימים מבטאת את ראשיתו של שלב חדש ועמוק יותר במהלך הופעת החיים של האומה בדור הזה. מדרגה חדשה בנפש האומה מתחילה להתברר בתוככי החיים.

יחסי עבר והווה

ישנה אפשרות להביט במבט נוסטלגי ומתרפק על אותו רגע משיחי גדול בעבר ולחשוב שפעם היו רגעים גדולים לעם ישראל וזכינו לחזות בעינינו בנפלאות ד' ממש, אולם, יש מקום לבוא ולומר שהמלחמה הזו מקבילה לתהליך הנישואים. ברגעי החתונה ישנה שמחה גדולה, שירה וריקודים, אך מיד לאחר מכן מתחילים אותם ימים שבהם בונים את הבית בפועל מתוך חיי שגרה רגילים, כאשר בהם כבר לא רוקדים ושרים כל העת. למעשה, חיי היום-יום הללו גדולים הם יותר מן החתונה עצמה. החתונה היא האמצעי בלבד, ובניין הבית זו המטרה שלשמה נערכה החתונה. השמחה בחתונה נובעת מכך שרגעים אלו נושאים בתוכם את כל השקיקה לעתיד. והעתיד גדול יותר מן העבר. אנו לא נשארים להביט כל העת אל העבר ולהיזכר כמה נחמד היה פעם אלא עינינו צפויות אל המשך הבניין והיצירה. במהלך החיים ישנם רגעים תמציתיים מאוד המסמנים התקדמות חדשה והם בבחינת 'מסיבת פתיחה' ולא בגדר 'מסיבת סיום'. החכמה הגדולה היא להבין איך בתוככי החיים הנורמליים צועדים קדימה אותו רעיון אידאי ואותה שמחה גדולה. הרבה יותר קל לשמוח רגע אחד אולם הרבה יותר עמוק ומבוגר, נכון ומרומם לראות איך הדברים הולכים ונבנים כל הזמן.

אותם ימים גדולים של מלחמת ששת הימים, על פי הבנתנו בסדר האלוקי, פתחו אשנב למהלך חדש הדורש עמל רב ומאבקים רבים, הנושאים בתוכם את אותה שאיפה של התגדלות שתמציתה הופיעה במלחמה. אותה אחדות נפלאה בימי המלחמה וההתרגשות שאחזה בנו בהגיענו אל הכותל, אינן אמורות רק להזכיר לנו כמה טובים ואידיאליסטיים היינו אז, אלא כמה אנו כאלה גם עכשיו.

בתוך הימים האפורים שלאחר המלחמה, נושאים אנו את הדגל של אותה אמת אלוקית ורוממות קודש שהופיעה עלינו ביום ירושלים. מעבר לכך יש מקום להבין ששלושים שנה אחרי המלחמה אנו גדולים יותר ממה שהיינו בעבר. במשך השנים הללו התפתחנו, צמחנו ובנינו, ויד ד' מופיעה עלינו עוד יותר לטובה, גם במהלכים גלויים וגם במהלכים נסתרים. אין להתבונן על המציאות באופן שטחי ופשטני. כאשר מחונכים אנו להישגיות ולמפגש עם הדבר המרגש וה"מהמם" אזי מתרגלים להסתכל רק על הפן הזה והכל נופל אחר כך ממעמדו, והאכזבה קשה. אולם כאשר מתחנכים להסתכל על המציאות מתוך מהלך שלם, לומדים להיפגש עם הצמיחה מתוך שלביה ה'גרעיניים'.

מלחמת ששת הימים לימדה אותנו את כיוון הצמיחה שבה אנו נמצאים כל העת. כך גם יש להבין את עניינם של אבות האומה. כאשר אנו אומרים בתפילה "זוכר חסדי אבות" אנו לא מתכוונים רק לזכור ולהזכיר עד כמה גדולים וענקים היו אבותינו אלא יותר מכך עד כמה הם גדולים היום יותר מאז. הכיצד? מאז אברהם אבינו צמחו דורות רבים שהוציאו מן הכוח אל הפועל את הגדלות העצומה שהיתה טמונה בקרבנו. על פי אברהם אבינו מבינים אנו טוב יותר את עצמנו, את המגמה שאליה אנו שייכים ואת הצמיחה שאותה אנו מופיעים.

המפגש עם תוכנה הרוחני של המדינה

לאחר מלחמת ששת הימים הפכנו למעצמה בן-לילה. לפתע הרגשנו יציבים, עומדים וקיימים, מדינת ישראל נהיתה לילד גדול – "בר מצווה!" זכינו לכבוש שטחים שהפגישו אותנו עם מציאות שהיא מעבר לצורך הקיומי שלנו. על מרחבי סיני ניתן לדבר במושגים של רצועות ביטחון אבל לרובע היהודי בירושלים לא היינו זקוקים מבחינה קיומית. עוד שני רחובות בירושלים לא חסרו לנו, וגם בלי גוש עציון, חברון ושכם הסתדרנו. כלפי האחרונים אף לא גילינו יחס נפשי מיוחד משום שהם היו רחוקים מאוד מן התודעה.

מאידיך גיסא, המפגש עם ירושלים עורר בנו מדרגת חיים חדשה. היה לכך ביטוי באחת ההחלטות היותר גדולות של מדינת ישראל לספח את ירושלים המזרחית למדינה. אמנם היום החלטה זו נראית טריוויאלית אך באותם ימים היוותה סלע מחלוקת. למרות השנאה שהיתה בין סיעת "חירות" ל"עבודה", זכינו לממשלת ליכוד לאומית בסייעתא דשמיא, שהייתה תוצאה של התרוממות הרוח והאחדות המופלאה מצרות המלחמה. ההחלטה לספח

את ירושלים חרגה מגבולות קיום המדינה כמדינת מקלט ונשאה בתוכה את גרעין המאבק והדיון העתידי ביחס לגבולות הארץ.

בקונגרס הציוני התעוררה שאלת הקולטורה שהיתה אמורה לגרום לפילוג ומשום כך היתה מגמה לדחוק שאלה זו לפינה כי למעשה לא היה לה פתרון (עיין 'לנתיבות ישראל' מאמר 'התרבות הישראלית'), השאלות הרוחניות נעלמו מן השטח ולמעשה המאבק הקיומי הוא שליכד את שורות הציבור הישראלי. ממלחמת ששת הימים שבה השאלה התרבותית והתעוררה מחדש כתוצאה מן המפגש המחודש עם ירושלים, חברון וכו'. המפגש עם הממד הרוחני והאידיאי של מדינת ישראל הלך והעמיק כאשר ההתקדמות הגדולה היתה דווקא לאחר מלחמת יום כיפור. הוקם 'גוש אמונים' והיתה פריצה בכל הקשור להקמת ההתנחלויות וההתישבויות. הרב צבי יהודה דחף לכך והדבר התקבל באהדה בציבור. היתה התלהבות אידיאית שכבשה לבבות ואיש לא תיאר לעצמו שנושא ההתנחלויות לא ירד מסדר היום. קשה שלא לזכור את תגובתו של שמעון פרס כאשר שאלו אותו על חטאת נעוריו ביחס ל'כניעה' לגוש אמונים: "אי אפשר היה שלא להתלהב מכך". מאז, שאלת האדמה איננה יורדת מסדר היום הציבורי ואף העולמי. שאלה זו היא למעשה שאלה אידיאית מהותית בדבר מהותה של ארץ ישראל. לאט לאט מתברר ששטחי ארצנו אינם רק בעלי ממד בטחוני-קיומי.

הדיון על ארץ ישראל שנראה כדיון על שטחים, הוא למעשה ביטוי של מגמות החיים המתבררות בתוך האומה, ומשום כך מטרידות הן את החברה הישראלית יום יום ושעה שעה. נושא זה מצליח לחצות את החברה לימין ושמאל ומפאת חשיבותו המכרעת הופך להיות עניין מרכזי בעולם עד שנדמה לעיתים שכל העולם כולו 'רוקד' סביב המתרחש בארצנו הקטנטונת.

ארץ הקודש - ארץ החיים

מדרגות החיים המופיעות באומה מתבררות ויוצאות אל הפועל דרך השאלות העולות סביב ארץ ישראל. זהו פירוש הדבר שארץ ישראל היא ארץ הקודש. תוכן חיינו מתברר דרך המפגש עם ארץ ישראל. לפני המלחמה לא יכולנו עדיין לשאת את עוצמת הבירור האידיאי של מהות קיומנו כאומה. מבחינה זו, מלחמת ששת הימים היוותה אות פתיחה לתקופה חדשה שבה מתבררות המגמות האידיאיות של המדינה. עם כיבושה של ירושלים וחלקים נרחבים מארץ ישראל מתחילה להופיע קומת הקודש בתהליך קוממיות ישראל.

בבירורים ממשיים של חיים, דרך מלחמות ומאבקים, ייסורים והתמודדויות עם בעיות מורכבות, הולכת ויוצאת אל הפועל עוצמת הנצח הטמונה באומה. השאלות האידיאיות שמעסיקות את מדינת ישראל לובשות לבוש חיצוני של שטחים ופוליטיקה, וכל הייסורים

נובעים מכך ששום לבוש חיצוני אינו יכול להסביר ולתת מענה לדחפים הפנימיים בתהליך ראשית צמיחת גאולתנו.

המקום אשר יבחר ד'

מעולם לא הגענו בקלות לירושלים. לא בזמן דוד המלך ולא בזמננו אנו. כדי להגיע לירושלים יש להגיע לשלב ההכרה השכלית, משום שירושלים איננה מקום גיאוגרפי אלא הוויית-חיים שלמה שצריכה להתברר ולצמוח. למרות שנשמתו של הילד מצויה בקרבו כבר משעת לדתו, עובר זמן רב עד שהוא מכיר בה. כך גם ביחס למפגש שלנו עם ירושלים. רק לאחר כיבוש הארץ, ההתנחלות בה, העמדת שופטים וכו' מגיעים אל הבירור של הקודש העמוק ביותר. זוהי הסיבה לכך שהתורה איננה מזכירה את ירושלים במפורש אלא דווקא נוקטת בביטוי "המקום אשר יבחר ד'". ירושלים הינה פועל יוצא של הציפייה אליה ובירור שייכותנו אליה. כדי לגלות שמדובר בירושלים צריך להשתוקק אליה ולהוציא מן הכוח אל הפועל את סגולותיה העליונות. מאותה סיבה לא נאמר לאברהם אבינו באופן מפורש ללכת לארץ כנען כי אם "אל הארץ אשר אראך". אברהם אבינו צריך לכסוף לארץ ישראל ולרצות מאוד להגיע אליה על מנת שתתברר ייחודיותה של הארץ הזו. כדי שהר המוריה יהיה הר המוריה צריך שה'שידוך' יצא אל הפועל. החתן צריך לצאת לקראת הכלה כדי שתתגלה אליו בתפארת עוזה הודה והדרה.

מאז ראשית צמיחת ישועתנו בדורות הללו, דרך הקמת המדינה וכיבוש ירושלים אנו הולכים ומתבגרים הולכים ונפגשים עוד ועוד עם מהויותינו הרוחניות שהולכות ומתנוצצות בקרבנו במהלך של חיים. אט אט מתרוממים אנו להיפגש עם אותן מגמות נצח שדוחפות אותנו בכל תהליך שיבתנו ארצה. "למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט עד יצא כננה צדקה" – בירור עניינה האלוקי של ירושלים הולך ומתפתח ללא הרף, יום ויום ושעה שעה. תהליך זה לא ייעצר ולא ייפסק ולו לרגע, עד שתתברר בהכרה גמורה שייכותנו אל החיים האלוקיים שמייצגת ירושלים. יוצא אם כן שלמרות שעובר הזמן מאז כיבוש ירושלים במלחמת ששת הימים, לא רק שה'חגיגות' אינה מתכהה אלא פועלת עלינו רגע רגע ושעה שעה במהלכי תחייתנו, בדרך של בירורים הכרתיים. המפגש עם ירושלים שינה באופן מהותי את ההכרה שלנו ביחס לעוצמת חיינו הפנימיים.

עיר הנצח

המניע המרכזי למלחמת ששת הימים היה ההכרה שמדובר בעצם קיומנו – הכרה קיומית אבסולוטית. למרות זאת, באותו מהלך קיומי של מדינת ישראל עמדה הכרה פנימית יותר, לפיה אותו מהלך נושא בתוכו אידאל היסטורי נצחי. ככל שעובר הזמן אותה הכרה אידאית

הולכת ומאבדת את קסמה ונעלמת כמעט כליל. ככל שאנו שואפים לבנות מדינה יפה יותר, דמוקרטית, בעלת עוצמה כלכלית וכו', עומדת לכאורה הזיקה לירושלים בניגוד לאותן שאיפות, ומדוע? מפני שירושלים מחזירה אותנו אלפי שנים אחורה. מה למדינת ישראל האירופית המערבית ולירושלים? כאשר רבי יהודה הלוי חלם על ירושלים אפשר להבין זאת, אבל עכשיו? במדינה מודרנית?

אף על פי כן, אנו רואים שלא ניתן להקהות את עוצמת הזיקה לירושלים גם במדינה מודרנית כשלנו. אף על פי שהמשיכה לירושלים איננה מובנת, יש לה מקום מאוד פנימי אצלנו באופן לאומי. הקשר לירושלים אינו מובן. קשה מאוד יהיה לאדם פשוט להסביר מה לו ולירושלים. למרות זאת, ירושלים הינה חלק בלתי נפרד מחיינו, לא רק באופן רוחני מיסטי כי אם בפועל – אנו נלחמים עליה. הרב ד"ר יעקב הרצוג שהיה יהודי תלמיד חכם (בנו של הרב הראשי לישראל ואחיו של הנשיא חיים הרצוג) ומנכ"ל משרד ראש הממשלה בזמנה של גולדה מאיר, כותב דבר מעניין מאוד: נראה רחוק מאוד שהגויים יסכימו לקיומנו. אנו נגיע אתם להסכמים על כל דבר אך הכל יקרוס בסופו של דבר סביב עניין ירושלים. הדבר הזה מזכיר את "ברית המילה" – מצווה משונה כזו שיש בה "צער ינוקא" והדבר הזה מושרש ומקובל בעם ישראל למרות שלכאורה מעשה זה אינו הומני. ירושלים מושרשת עמוק בלבנו, גם אם לא יודעים ומבינים את משמעותה. משום כך הסובר שאפשר לוותר על חברון בגלל פיקוח נפש יכול לומר זאת גם על ירושלים. מצד הסברה ההלכתית, אין בירושלים משהו שאין בחברון. בירושלים אנו מוצאים ממד של נצח שחודר גם אל המציאות הראלית של התקופה המודרנית. ירושלים מציבה לנו ממד אידאי בתוך העולם הפוליטי והמעשי, ממד אשר שופך אור על עניינם של כל שטחי ארצנו.

המגמה האידאית והמגמה הקיומית

הדבר הזה נכון בצד הפנימי אבל באופן מעשי ישנה מגמה לדחוק את הצד האידאי ולדבר רק על האספקט הקיומי והכלכלי. דוחקים הצדה כל העת את שאלת ירושלים מחשש שהיא תפיל את כל המערכת הביטחונית והפוליטית. באופן מעשי אנו נאבקים על ארץ ישראל מתוך "מניעים קיומיים" על משמעויות אידאיות. "ליבא לפומא לא גליא". אנחנו מדברים על ירושלים וחברון ועל הצורך בהם מבחינה ביטחונית. כולם יודעים את היחס הפנימי שלנו למקומות הללו אך הס מלהזכיר זאת. לכל אנו נותנים הסברים ריאליים, ביטחוניים ומעשיים. אבל כולם יודעים שלא סתם "מתנחלים" מתנחלים בארץ ישראל. אנו מנסים כל העת להלביש את הצדדים האידאיים של המאבק בלבושים של הכרח קיומי. אנו נפגשים עם מסירות נפשה של המגמה הקיומית להצלת המגמה האידאית. הבירור האידאי עדיין לא מסוגל להופיע בכל תוקפו והדרו משום שאנו קשורים לתרבות של אומות העולם שכל הזמן

מלעיטות אותנו בתרבות קיומית. מכיוון שהיום העולם אוניברסלי, פחות מודגשת הלאומיות, והאוירה היא אירופאית קיומית. בתוך התרבות הכלל-עולמית הזו, מנסה עם ישראל גם כן לברר את עצמו על רקע התרבות הסובבת. כאן נתקלים אנו בבעיה משום שפה, במזרח התיכון, ישנם כמה מקומות שיצרו לנו קושי מבחינת הקריטריונים הקיומיים. כך מתחילה להתפתח ההבנה איך למעשה אותם שטחים גם הם שייכים למסגרת הקיומית בסופו של דבר.

על רקע זה מתנהל המאבק בקרב הציבור בישראל, אולם ישנה תועלת גדולה במהלך זה. כלפי חוץ נראה שיש פה שקר, בנתינת הצדקה קיומית למקומות בעלי משמעות אידאית, אשר לא יעמוד במבחן. אבל יש לזכור ששאיפתנו העליונה, שיתברר החידוש הגדול בעולם והוא: שירושלים, חברון וכל ארץ ישראל כולה הם המגמה הקיומית האמיתית שלנו. המגמה האידאית היא, היא, החיים והיא היא הקיום. "חיים אני נותן לכם" – יסוד ההוויה שלנו הוא הברור כיצד אותה אמת אלוקית נצחית שהופיעה ביציאת מצרים, היא עצם חיינו. קמעא, קמעא, מתבררת היא כהוויית החיים כולם. היינו יכולים לבוא ולומר שלא אכפת לנו מירושלים וחברון. אולם בדרך פלא התפיסה הממלכתית הישראלית מסבירה במסירות נפש כיצד עניינה של ארץ ישראל קיומי לנו. לא רק אנשים אידאיים שירודים לעומק המגמה האלוקית אומרים שארץ ישראל היא סוד חיינו אלא אף התפיסה הממלכתית החילונית לכאורה, מוסרת נפשה על אותם אידאות אלוקיות.

דרישת ד'

הערך הגדול בתפיסה הקיומית הוא ההכרה האבסולוטית בערך החיים. תפיסה זו שייכת להכרה היסודית שממנה צמחה הוויית חיינו הציבורית פה בארץ ישראל. אבל השאיפה הקיומית לבדה אינה יכולה להשביע את עומק המגמה האלוקית ואת התוכן הנצחי המתגלם בציון וירושלים. ומכיוון שכך, היא קורסת. התמוטטותה של התפיסה הקיומית איננה ביטולה, כי אם שלב אחד קדימה לקראת הברור – שהשאיפה הקיומית איננה סותרת את השאיפה האידאית. אותם מקומות אידאיים שמבטאים את הוויית החיים שלנו, הם גם המקומות הקיומיים, לא במובן הבטחתי אלא במובן האידאי. ההכרה הזו מתבררת אט אט באופן ממלכתי לא רק דרך בית המדרש אלא גם דרך זרמי החיים הפוליטיים הציבוריים. גם דרך הכוח הקיומי התקשרנו לארץ ישראל, אלא שעכשיו נדרש מאיתנו להסביר את הקשר החי לארץ, לא על פי כלים חיצוניים אלא מתוך הבנות שורשיות. הבעיה היא שהדברים עדיין אינם מובנים לנו וקל וחומר שלא לאומות העולם.

המציאות, מתוך הכרח פנימי, דורשת מאתנו ללמוד ולהבין את הקשר לארץ מבחינה אידאית. הפסיכולוגיה הלאומית שלנו מכריחה אותנו להצמיח מדרגת חיים כזו. מלחמת

התרבות שאנו עדים לה בדורנו, היא תוצאה של אותה דרישה פנימית להצמיח חיים חדשים בארץ הקודש במובן ממלכתי. תודעת הקדושה הציבורית הכללית הולכת ומתבררת. שאול המלך שגלחם באבסולוטיות על ממלכתו נופל מפני שהוא נלחם עליה מתוך ההבנה שלו את הממלכתיות. מגמת המלכות שלו נכונה מאוד, אך אם הוא ירצה להישאר בתפיסתו הצרה מבלי להבין את המגמה האלוקית שבממלכתיות הישראלית, הרי שהוא נופל. מתוך הסיבוכים בימי שאול עד כדי הנפילה בקרב, צומחת מלכות דוד שמבררת את המגמה האלוקית בטהרה, השרויה בקרב האומה. למרות שיש לנו מסירות נפש גדולה על קיום מדינתנו, המאבק הוא על תוכנה הפנימי. מכיוון שהיא נושאת בתוכה את שאיפות הנצח העולמיות, היא לא תוכל להמשיך לבאר אותם בהסברים קיומיים חיוניים. כורח המציאות הוא שכל הקליפות תיפולנה ומתוך כך תבקע מגמת הקודש. לא תשקוט מדינת ישראל "עד יצא כנוגה צדקה" ותתברר המגמה המלכותית בקדושתה "וראו גויים צדקך וכל מלכים את כבודך".

5

גאולה ומקדש

שיחה עם הרב אברהם שפירא (תרע"א-תשס"ח)

הרב הראשי לישראל וראש ישיבת 'מרכז הרב'

א. הציפייה לישועה

1. מה משמעות ה"ציפייה לישועה" (שבת לא. א) האם זו מדה טובה או מצוה?

ציפייה לישועה היא מצוה, והיא כלולה במצוות האמונה בה', וכן אומר הסמ"ק במצוה הראשונה למניינו: "לידע שאותו שברא שמים וארץ הוא לבד מושל מעלה ומטה ובד' רוחות כדכתיב אנכי ה' אלקיך וגו', וכתיב, וידעת היום והשבות אל לבבך... לידע, לאפוקי מן הפילוסופים שאמרו שהעולם נהג מאליו במזלות... אכן הקב"ה מנהיג את העולם כולו ברוח פיו, והוא הוציאנו ממצרים ועשה לנו כל הנפלאות... ובזה תלוי מה שאמרו חכמים ששואלין לאדם לאחר מיתה בשעת דינו ציפית לישועה, והיכן כתוב מצוה זו, אלא ש"מ בזה תלוי, שכשם שיש לנו להאמין שהוציאנו ממצרים דכתיב אנכי... ועל כרחין מאחר שהוא דיבור (אחד מעשרת הדברות) הכי קאמר, כשם שאני רוצה שתאמינו בי שאני הוצאתי אתכם כך אני רוצה שתאמינו בי שאני ה' אלוקים ואני עתיד לקבץ אתכם ולהושיעכם, וכן יושיענו ברחמי שנית כדכתיב ושב וקבצך מכל העמים וגו'. (הגהה - אם כן ציפית לישועה מצוה כתובה היא מאנכי, ולכן שואלין עליה, ע"כ)".

יוצא מכאן כי זו לא סתם מצוה, אלא חלק מי"ג עיקרי האמונה. וכן נאמר ברמב"ם. לא רק שחייבים להאמין בביאת המשיח, אלא צריך לצפות לבואו. וז"ל בהל' מלכים פי"א, א: "וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבנו..." הרי שיש להאמין ויש לחכות לו.

2. מה משמעות הדבר, ציפייה שבלב, המתנה?

כיצד מצפים? ציפייה זו אינה רק בגדר רפרוף מחשבה בעלמא אלא דורשת עבודה, עבודת הלב, כבכל ענין של אמונה. דרך משל, יש שקונה כרטיס פיס בזול תוך סיכוי קלוש שיזכה בפרס גבוה, ומי שאינו מאמין אינו קונה. כלומר, מי שמאמין מצפה ואף מוכן לשלם עבור כך, ומי שאינו מצפה, כנראה גם לא מאמין, שכן אם היה מאמין בדבר חשוב כל כך כמו ביאת המשיח שכרוך בו תיקון העולם ודאי היה מצפה לכך. אמונה זו לא קלה היא, ר' לוי יצחק מברדיטשב היה שוהה כל יום באמירת י"ג עיקרים, לאחר שאמרם שמעוהו לוחש – לוי יצחק, עדיין אינך מאמין, תגיד עוד פעם!

"קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך, וקוה אל ה'". אמונה צריכה חיזוק ואימוץ, ולהתחיל כל פעם מחדש. החפץ חיים היה מזרז ללמוד קדשים, פן יבוא המשיח, יבנה המקדש, ויהיו לנו ביזיונות, שלא נדע איך נעשה עבודת המקדש. הוא ביקש מרבנים שיכינו רשימות של כהנים ולויים שיהיו מוכנים ועומדים לעבודה. זו ציפייה לישועה. הגמ' מלמדת אותנו ציפייה לישועה. בע"ז ט, ב אומרת הגמ' כי בהתקרב הגאולה "אם יאמר לך אדם בחו"ל קח לך שדה שוה אלף דינרים בדינר אחד, לא תקח", ומסביר רש"י – "שהוא קץ הגאולה ותקבץ לה הקודש לנחלת אבותיך ולמה תפסיד הדינר?"

אם היהודי בתפוצות היה באמת מצפה לישועה בזמן הגאולה לא היה משקיע כסף שם לשם רווח, שכן הכול ילך לאיבוד כשיבוא המשיח. רואים איפוא שיש מדרגות רמות באמונה שלמה.

3. האם יש בידינו לקרב את הגאולה במעשים?

אם בידינו להביא קירוב הגאולה הרי זה בקיום חובתנו. אנו עבדי ה', החייבים לעשות רצונו בלימוד תורה במעשי מצוה ופעולות חסד. אנו מאמינים גם כי כשעם ישראל זכאי, ושומע בקול ד', הוא גורם לקירוב הגאולה. יש גם מצוות שנאמר עליהן במיוחד שמקרבות את הגאולה, כצדקה (ב"ב י, א) וכמובן תשובה (ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ט), אך אנו צריכים לקיים את המצוה לשמה, שלא על מנת לקבל פרס, תוך ציפייה לישועה.

אין לנו סגולות ופטנטים לביאת המשיח. אדרבא, המאמין בסגולה כזו מקטין את האמונה. למשל, כפי שפורסם לאחרונה יש שחשבו כי ע"י הפלת המסגדים בהר הבית נקרב את

המשיח, כאילו הקב"ה רוצה להביא את המשיח אלא שהמסגדים מפריעים לו, ובא בחור צעיר ועוזר לו, כביכול ע"י דינמיט. זה נורא ואיום, זהו פגם חמור באמונה, כאילו הקב"ה צריך לסיוע כזה להביא את הגאולה. הסיוע הוא רק ע"י תפילה ומצוות, יש ליזהר אף ממצוה כסגולה. כאשר גדול בתורה אחד רצה לחדש בירושלים תקיעת שופר בר"ה שחל להיות בשבת, בנוסף לנימוקים ההלכתיים טען גם כי מצוה זו תביא את המשיח, ועל כך יצאו כנגדו. כבר הגמ' אומרת למה תוקעין, רחמנא אמר תקעו (ר"ה טז, א), אף שידוע כי יש בשופר סודות גדולים. אנו מקיימים מצות אך ורק מפני שאנו עבדי ד', והקב"ה הטוב בעיניו יעשה.

ב. הציונות והמדינה

1. האם וכיצד משתלבת הציונות ומדינת ישראל בתהליך הגאולה?

בשאלה זו יש קצת ערבוב מושגים. ציונות, תמציתה היא לדעתי רק דבר אחד – מדינה יהודית. התנועה הציונית פעלה בשטח המדיני, אך חידוש המושג של ציונות מופיע לראשונה בספר "דרישת ציון" של רצ"ה קלישר. בשלב השני התגלגל המושג של ציונות לתנועת "חבת ציון", שהיתה מעורבת, ובחלקה העיקרי היו יהודים דתיים, כשבראשה עמדו גם גדולי הדור, ר' שמואל מוהליבר, הנצי"ב מוולאז'ין, ר' דוד מקרלין ועוד. הגלגול השלישי הוא – ציונות מדינית. מכיוון שבשלב זה נוהל הענין בחלקו הגדול ע"י חילוניים הסתייגו מהתנועה הרבה רבנים ולא רצו להשתתף בתנועה לא דתית, ובחלקה אנטי דתית, כפי שהיתה בזמנו.

על כל פנים, מובנה המקורי של "ציונות" היה קיום מדינה יהודית בא"י עוד לפני בוא המשיח. היסוד הוא ברמב"ן, בהוספותיו לספר המצוות, מ"ע ד, כי מצות "עלה רש", היא מצוה לדורות. החל מיהושע, מצווים אנו בשלטון מדיני בא"י, "...שנצטוינו בכיבושה ובישיבתה". זו היא ציונות של יהודים דתיים.

חידושו של הרב קלישר הוא כי גם בזמננו יהודים שלמים, הם מי שיושבים בא"י, במדינה שלהם. במלים אחרות – ביטול הגלות. וביטול הגלות ועצמאות ישראל וחיים שלמים של תורה בא"י יתכנו גם לפני שהקב"ה יביא את המשיח. אך כיצד יתואר מצב נורמלי בלי בית מקדש, לכן התאמץ הרב קלישר, בחלק מספרו, להוכיח כי אפשר בימינו לחדש את הקרבנות. לזה התנגדו רוב הרבנים מסיבות הלכתיות שונות. כך למשל, הגאון ר' דוד פרידמן, מגדולי המתנגדים, כותב בסוף קונטרסו, בראש ספרו "שאלת דוד", כי אם יחדלו לדבר בענין בנין המקדש בזמננו הוא יהא נטפל לעושי מצוה, ולהיות חבר בחובבי ציון, וכן עשה.

אמנם, כבר בהתעוררות הענין וביחוד כשזה התחיל להצליח ולתת פרי, יש משום התנוצצות גאולה, כלשון הגה"צ הרב אליהו מגריידיץ – ואצלי ברור שאם יתחילו ק"ל משפחות לעבוד

אדמת הקודש תהי' התחלת הגאולה. וכלשון הגר"י מקוטנא – קרוב לודאי שנתנוצץ רוח הגאולה. אך כאמור לאו דוקא זו המטרה, שכ"ז בידי שמים, בעתה או אחישנה, אבל מצידנו המטרה להיות יהודי שלם. עם נורמלי, הגר בארץ ישראל ומשוחרר מעול הגוים והגלות. בספר שיבת ציון אוסף מכתבים בענין זה, בו מובאים תשובות רבות של גאונים מפורסמים, שאם כי לא נוכל לומר שנמצאים שם שמות כל גדולי הדור, אבל אפשר לומר ששמות יותר מפוארים ומקובלים בדור לא היו.

הבעיה התורנית של שיתוף עם חפשים בדעות, ובמיוחד שמאלו היו מנהיגים שהצהירו שרוצים לבנות את הארץ בהתאם לדעותיהם והשקפותיהם נגד מצות התורה, היא בעיה מיוחדת שאינה קשורה כלל לענין הכרת ערך שיבת ישראל לארצו ושחרור מעול הגויים. היו רבנים שסברו שלמרות הכול הערך של א"י הוא כה חשוב לאומה, ומכיוון שרק בשיתוף כל האומה בזה הענין יצליח, ע"כ יש לשתף פעולה בבנינה. אסמכתא לזה במה שמסופר בגמרא בב"ב כי בבא בן בוטא נתן עצה להורדוס הרשע לבנות את בית המקדש למרות שאסור היה לו לתת לו עצות. אלא משום שבלעדיו, בהיותו מלך בא"י, אי אפשר היה לבנות את בית המקדש, כי רק מלכות ישראל יכולה לעשות זאת. ויש עוד ראיות כאלו לפיהם ישובה של א"י מחייב דוקא שיתוף כלל ישראל. והוא חלק מהעיקרון של אחדות ישראל, וראויה קדושת א"י להגביר את אחדות ישראל.

בנקודה זו, לא היתה דעה מכריעה אצל הרבנים כמו לגבי תנועת חיבת ציון. ועל כן הרבה עמדו מרחוק, והסתייגו מהתנועה הפוליטית של הציונות. היו הבדלים בין רבני פולין לרבני ליטא, בין רבני אונגריא ורבני ארצות הברית. המתנגדים גם לא האמינו שע"י שיתוף כל חלקי האומה יתגברו הסיכויים של בנין הארץ, ועל כן, התנגדו בכל עוז להסתדרות הציונות. עכ"פ באשר לנקודה העיקרית של הציונות המקורית של רצ"ה קלישר, הנצי"ב וחבריהם, נשאר אותו יחס כשהיה, ועד היום נקודה זו של הציונות – עצמאות ישראל ושחרור מעול הגויים, היא נחלתם של רוב הרבנים. וההכרה בהכרח קיום מדינת ישראל היא נחלת האומה כולה, כמעט כל מנהיגי הרוחניים, וזאת בלי כל קשר ליחסם כלפי ההסתדרות הציונית שבתור ארגון תופס חלק זעיר של האומה, וההשקפות האנטי-דתיות של רוב מנהיגי הפריעה מאד ליהודים דתיים רבים.

העולה מן האמור כי קיומה של מדינת ישראל עצמאית ומשוחררת מעול הגויים הוא עניין של תורה, גם אם המצב הרוחני בארץ אינו שפיר, כמו שהיה ערך למלכות ישראל בארץ בזמן בית ראשון, שנאמר אז – ויעשו הרע בעיני ה', ע"ז גילוי עריות ושפיכות דמים, ואעפ"כ כשגלו מן הארץ ראו בזה אסון נורא ותיקנו צומות לדורות. יהודים שומרי תורה ומצוות רואים במדינה היהודית מעשה ה' ולא ח"ו של סיטרא אחרא, שזה נראה להיות קרוב לקצוץ בנטיעות, כאילו לא הרבש"ע מנהיג את העולם.

אנו מאמינים בהשגחה. לישראל יש סימנים, גם סימני גאולה. כשנעמי רוצה לחזור לא"י היא לא אומרת - נגמרה הבצורת, אלא - כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם. היא רואה בארועים הפשוטים רק את יד ה'.

אף אנו נאמר כי פקד ה' את עמו לתת להם מדינה. כל סימני הגאולה: קיבוץ גלויות, עצי ישראל נותנים פרים, היוקר יאמיר וכו', הם פקידות, ומי שחזק באמונה נתפס להם מתוך ציפייתו לישועה.

כך סברו והאמינו גדולי ישראל בתורה ובאמונה בדור הקודם. מי שאינו חזק בציפייה לישועה אינו רואה כלל תהליך גאולה. אבל, הכול שווים לגבי ערכה של המדינה כשחרור מעול הגוים והגלות. מצוות ועברות - זהו גם בא"י ענין של בחירה, והוא מעיקרי האמונה שהכל צפוי והרשות נתונה.

ג. קנאות לכבוד האומה

היש מקום למעשי קנאות של יחידים לכבוד האומה הבאים מתוך נהמת הלב? קנאות פינחס היא הלכה מיוחדת במקרה מסוים. כך נמסר בקבלה כי הבעל ארמית קנאין פוגעין בו, ואין ללמוד ממנה למקום אחר. יש עברה מיוחדת במי שבא על גויה, כפי שנאמר ברמב"ם הל' איסורי ביאה פי"ב, ובהקשר זה הותרה קנאות, ודווקא בשעת מעשה ממש. אך אין להסיק מהלכה זו, מעשי קנאות אחרים, שכרוכים באיסורים.

אמנם קיים מושג של "גדולה עברה לשמה" ויש שעברה נדחית מפני מצוה אחרת, אך אלו מקרים נדירים שמסורים לשיקול דעתם של גדולי האומה. אין לו לאדם לפסוק לעצמו בעניינים מורכבים אלו, ובפרט הנוגעים לכלל ישראל, אלא חייב לשאול דעת רבנים גדולים שמקובלים באומה. ועיין בארחות חיים (לר"ח מוולז'ין) סי' קלב מ"ש על עברה לשמה, שלא שייכת בזה"ז.

למשל, כזכור לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, היה יהודי בשם גרינשפן שהרג את הקונסול הנאצי בפריס, כמחאה או נקמה נגד מעשי הנאצים. אולם, בכך גרם בעקיפין לרדיפות יתר, ולפוגרום ליל הבדולח הידוע לשמצה.

ד. חזון בנין בית המקדש

1. כיצד אפשר לקרב ולקדם את חזון בנין בית המקדש?

חזון זהו ענין של אמונה. יהודי אמתי יודע כי בלי בית מקדש איננו יהודים שלמים. כבר ציינתי את ניסיונו של הרב קלישר להחזירנו למצבנו הטבעי בזה"ז ע"י חידוש העבודה במקדש, ונחלקו עליו בזה כל גדולי הדור. יהודי אמתי בוכה על חורבן המקדש, ומצפה לבנינו

וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ושאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה (תענית ל, ב).
 הגרי"ל דיסקין גר בעיר העתיקה מול הכותל, וביקשו הרופאים להעבירו לדירה אחרת, כי בכל פעם שהיה פותח חלונו ורואה את המקדש בשממונו היה פרוץ בבכי, בכיה שפגעה בבריאותו. לפני מלחמת ששת הימים, היינו ראשי הישיבה ומתלמידיה נוהגים לסור למוסררה בחגים להשקיף על הר הבית, כדי לעורר כיסופינו למקדש.

2.מה עם מצות קרבנות?

תורת הקרבנות היא רצון אבינו שבשמים, כאמור בתורה. צריכים להיות מלאי אמונה בתורה מן השמים, להידבק בתורה ולהאמין בקדושתה. את הפסוק "רק השמר לך וגו' פן תשכח את הדברים" (דברים ד, ט) מונה הרמב"ן עה"ת שם כמצוות לא תעשה מיוחדת – לחיות ולחוות את מעמד הר סיני, "כי ה' עשה המעמד ההוא כדי שתלמדו ליראה אותו כל הימים ואת בניכם תלמדון לדורות עולם".

יש ללמוד הרבה תורה ואמונה, להידבק בתלמידי חכמים, ולא יהיו פקפוקים במצוה. על הפסוק כי לא דבר ריק הוא מכם כי הוא חייכם (דברים לב, מז) דורשים חז"ל: "ואם ריק הוא מכם הוא, ולמה מפני שאין אתם יגעים בתורה..." (ירושלמי פאה פ"א, ה"ה).

מעבר להלכה עצמה יש סודות גדולים במעשי הקרבנות, אך בראש וראשונה גם בלי הבנת סודות התורה די לנו בצו התורה, רצונו של הבורא. על הפסוק "אשה ריח ניחוח לה" אומר רש"י – נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני.

כשלא נעשה רצונו ית' העולם חסר. המשנה בכריתות (פ"ו, מ"ג) מספרת על בבא בן בוטא שהקריב קרבן כל יום כי לא יכול לסבול חשש חטא. ירושלים נקראת עיר משוש מפני שלא לנו לילה אחד עם חטא, שקרבן תמיד מכפר.

יהודי בא לפני הרבי מאפטא ותינה בפניו צרותיו. הרבי נחמו ועודדו, ולפני שיצא אמר לו, לעם ישראל קרתה היום צרה גדולה יותר, נבהל אותו יהודי ושאל מה קרה? לא הקריבו היום קרבן תמיד – ענה הרבי.

עם כל זאת יש לנו ליזהר במורא מקדש. הכיסופים לבנין הבית הם רצויים ואמתיים, אך אסור לנו לפרוץ גברי הלכה כדי לבטא אותם כיסופים. כבר פסקו כי איננו רשאים כיום להיכנס למקדש כשאנו טמאי מתים, ואין אפשרות מבחינת הדין להקריב שם קרבנות עד כי יבוא מורה צדק, ואין אהבה סותרת שורת ההלכה.

ה. על לימוד הקבלה בימינו

היש ענין מיוחד בלימוד הקבלה בימינו, עם התקרבות אור הגאולה?

בנושא לימוד נסתר, הנה זה המקום לפרסם את מכתבו של בעל הלשם זצוק"ל להגאון מהרי"י הרצוג זצ"ל שהיה בקיא בבלי וירושלמי עד לאחת, וכל דבריו הם תורה, ואל נחשוש שכל אחד יקיש עצמו לגדולתו של מהרי"י הרצוג זצ"ל ויאמר אף אני אעשה כן.

וידוע מ"ש בקביעות לימוד זה, ר"ח ויטל בעץ חיים, על לימוד בדורות האחרונים, והגר"א בביאורו במשלי, ובתיקוני"ז, ובמובאות שבאבן שלמה, ובארחות חיים לר"ח מולוז'ין [וגדולי תלמידיו הקיפו גם בלימוד הנסתר], וכן החפץ חיים כפי שכתב באגרות בנו הגאון ר' ליב, ובכתבי ואגרות מרן הגראי"ה קוק זצ"ל.

והנה ישנם דברים בלימוד זה שאין ללמדם אלא מפה לפה מפי רב, ובהגבלות שקבעום קדמונים ויש נושאים המובנים גם למי שפחות מארבעים לבינה, המקנים חיות יתר בתורה ובמצוות ובזיכוך המידות ויר"ש גדולה, ואהבת השי"ת, המתרחבים והולכים, וע"ז כתבו רבותינו הנ"ל. וע"ז גופא צריך רב שיברר לו ויראה לו מקום בזה.

כל זה על עיקר המצוה של לימוד מקצוע זה שבתורה, אבל אין לשנות מסדר הזמנים. שבוודאי שמה שמקובל בישראל אין לשנות, ואין לשנות מסדרי הישיבות כל-שהוא, כמקובל מדור לדור. שכל אדם צעיר לימים צריך לראשונה למלאת כרסו בגפ"ת בלימודיו הוא. וכשיגיע למדרגה חשובה ברבות הימים ונפשו חשקה בחלק מהנסתר המלהיב את הלב באמונה ואהבת ד'. ולעלייה במדות ויר"ש, בסור מרע ועשה טוב, יעשה לו רב שמלא כרסו בבשר ויין ומפורסם בחסידותו, אשר יכוון אותו בדרך נכונה. ועיין בצוואת הגאון בעל חוות-דעת אות ט, כי לזה צריך לדעת מתי ומה וכמה, וכחוק לא יעבור. ובלא הדרכה זו יש חשש שלא רק שלא יצליח אלא גם יבוא לכישלון רוחני. וכבר ראינו בזמננו למי שנכשלו והכשילו אחרים וד"ל, וכפי שהזהיר ע"כ ר' חיים ויטל בסוף ההקדמה לעץ-חיים על מי שאינו נוהג בפרישות ובקדושה יתרה כי הוא בסכנה וכו'.

וכתב הרמב"ן בהקדמה לתורה "ואני הנני מביא בברית נאמנה וכו' לבל יסבור סברה ואל יחשוב מחשבות בדבר מכל הרמזים אשר אני כותב סתרי התורה, כי אני מודיעו נאמנה שלא יושגו דברי ולא יודעו כלל בשום שכל ובינה זולתי מפי מקובל חכם לאוזן מקבל מבי"ן וכו' וכו', שהאריך באזהרות נמרצות, וכל דיבור ודיבור של רמב"ן זה צריך ביאור, ואכמ"ל.

ומרן הגראי"ה קוק זצ"ל שהרחיב הרבה בנידון חיוב זה, הנה בישיבתו בירושלים לא שינה שינוי כל שהוא בסדרי הלימוד בישיבה מכפי הנהוג בכל הדורות, אם כי היו תלמידים גדולים

בשנים ומלאים תורה ויר"ש (והדגיש במיוחד לימוד ספר הכוזרי עפ"י דברי הגר"א במעשה רב "שהוא קדוש וטהור ועיקר אמונת ישראל והתורה תלויין בו", מלבד שאר ספרי יסוד האמונה שחובה על בני תורה ללמדם). ויש לציין בזה מ"ש באגרות הרמב"ן, תשובת ר' האי גאון: ולא תמצא יראת שמים ויראת חטא וזריזות וענוה וטהרה וקדושה אלא במתעסקים במשנה ובתלמוד ומי שהגיע לכך הוא אשר עליו דברו רבותינו הקדושים על לימוד ד"ת בנסתרות להתעלות בקודש להיות מהדבקים במי שאמר והיה העולם כמו"ש חז"ל עה"פ ולדבקה בו.

וראה מ"ש בתשובות 'זקן אהרן' הקדמון, שאף ברבו שלמד לפניו בעניינים אלו של קבלה, יש לדין של מורה הלכה בפני רבו, ואכמ"ל.⁴

6

ארבע תקופות בהיסטוריה היהודית' הרב שלמה גורן (תרע"ח-תשנ"ה)

הרב הראשי לישראל

מאז חורבן בית-המקדש השני, לא היה העם היהודי בארץ ובתפוצות חדור שמחה עילאית כביום שחרורה של ירושלים במלחמת ששת-הימים. הבשורה על כניסת צבא הגנה לישראל לחומות העיר העתיקה של ירושלים, שחרור הר-הבית והכותל המערבי, הוציאה את העם היהודי בכל קצווי תבל מן הטראומה הגלותית בת אלפיים שנה, הפיחה בלבותיהם של שרידי החרב ותאי הגזים חזון ותקווה, והעניקה להם גאווה לאומית ברמה שלא היתה כמותה מאז ומעולם.

מי שאוזניו היו כרויות ולבו פתוח, שמע וחש את משק המהפך ההיסטורי שהתרחש לנגד עיניו, ביומה הגדול של ירושלים, כמו ששנו רבותינו חכמי האגדה (פסיקתא רבתי פל"ו): "שנו רבותינו בשעה שמלך המשיח נגלה, בא ועומד על הגג של בית המקדש והוא משמיע להם לישראל ואומר: 'ענוים הגיע זמן גאולתכם, ואם אין אתם מאמינים ראו באורי שזרח עליכם שנאמר: 'קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח... והלכו גוים לאורך, ומלכים לנגה זרחך'" (ישעיהו ס, א-ג). במבט לאחור נדמה היה לנו כאילו שמענו מחומות הר-הבית את הבשורה: הגיע זמן גאולתכם. וחשנו כאילו יצאנו מתקופת הגלות החשוכה לחרות עולם.

1. הכותרת ניתנת ע"י המלקט (ש.ה).

תולדות ימיו של העם היהודי מתחלקים לארבע תקופות יסוד, כל תקופה משתרעת על פני 400-1,000 שנים בקירוב. על אף המגוונים השונים שהתרחשו בכל אחת מארבע התקופות עצמן, קיים מכנה משותף למעמדה ההלכתי והנבואי ולאופייה ההיסטורי של כל אחת מארבע התקופות הללו.

התקופה הראשונה היא תקופת השופטים. היא משתרעת על 394 שנים, מיהושע בן-נון שהיה השופט הראשון בישראל, עד שמואל הרמתי הנביא והרואה, השופט ה-16 והאחרון בהיסטוריה התנכ"ית. זה בהנחה כי יהושע כיהן במעמד של שופט ולא כמלך, כמו שמתמע מספר הדורות הקדום "סדר עולם רבא" לר' יוסי (פי"ב), שבו נמנה יהושע בן-נון כשופט ראשון בישראל. כן יש להוכיח מהמדרש רבה ויקרא (פכ"ו, ז), שם נאמר: "מלמד שהראהו הקב"ה למשה רבנו דור דור ושופטיו, דור דור ומלכיו, דור דור ומנהיגיו וכו'. והראהו שאול ובניו נופלים בחרב. אמר לפניו מלך ראשון שיעמוד על בניך ידקר בחרב?" משתמע מזה ששאלו הוא המלך הראשון שעמד על ישראל.

שיטה זו נוגדת לכאורה את דברי הרמב"ם בהלכות מלכים (פ"א, ה"ג) שכותב: "אין מעמידין מלך בתחילה אלא על פי בית דין של שבעים זקנים ועל פי נביא, כיהושע שמינהו משה רבנו ובית דינו, וכשאלו דוד שמינם שמואל הרמתי ובית דינו", הרי מביא הרמב"ם את יהושע בתור דוגמה למינוי מלך על-ידי בית-דין של 71 ונביא.

התשובה לכך היא שבהכרת מלך ישנם שני מרכיבים עיקריים. משיחתו בשמן המשחה, על ידה הוא נקרא משיח ה' (ראה שמואל א' כד, י). כמו שכותב הרמב"ם בהלכות מלכים (פ"א ה"ז): "כשמעמידין המלך מושחין אותו בשמן המשחה, שנאמר 'ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו וישקהו'" (שמואל א' י, א). והמינוי שלו כמלך על-ידי הסנהדרין גדולה והנביא, כדבריו של הרמב"ם לעיל. יהושע בן-נון אמנם נתמנה על ידי משה רבנו, אבי הנביאים ובית דינו, אבל לא נמשח בשמן המשחה, לכן נשאר במעמד של שופט ולא של מלך.

המשותף לתקופת השופטים הוא שלא היה להם שלטון לאומי של העם כולו, לא צבא לאומי להגנת העם מפני אויביו, ולא בית-מקדש לכל ישראל, אלא הכול פעל על רקע שבטי או משפחתי. גם הבחירה של השופטים היתה על-ידי זקני השבטים או המשפחות. חלק מהם התעוררו מעצמם לצאת למלחמת מגן על העם. היתה זו תקופה רדודה מאוד בהיסטוריה היהודית. שלטה שם אנרכיה בכל מישור מבחינה רוחנית, כמו שדרשו חכמי המדרש הכתוב ברות (א, א): "ויהי בימי שפט השפטים", "אוי לדור ששופטיו צריכין להשפט" (רות רבה פ"א, א). וכן מבחינה כלכלית, לאומית וביטחונית, כמו שכתוב: "והיה אם זרע ישראל, ועלה מדין ועמלק ובני קדם ועלו עליו... וידל ישראל מאד מפני מדין" (שופטים ו, ג-ו).

התקופה השנייה בהיסטוריה היהודית היא תקופת המלכים. מלכי יהודה ומלכי ישראל, בנוסף לתקופת הבית השני לאחר הפסקה קצרה ביניהן בגלות בבל. תקופה זו משתרעת על 900 שנה בקירוב, תוך הפסקה של 70 שנה לגלות בבל, כאמור. המשותף לתקופה ארוכה זו הוא עצמאות ישראל בארצו, תוך קיום כל המוסדות הלאומיים, הצבאיים, התחיקתיים והדתיים של העם על בסיס כלל ישראלי, והם: בית-המקדש על הר המוריה, מלכות או נשיאות, וצבא לאומי. גם המוסד הדתי העליון בדמות "הכרתי והפלטתי" הנזכר כמה פעמים בתנ"ך (שמואל ב' טו, יח; כ, כג). או "החרש והמסגר" הכתוב במלכים ב' (כד, יד) שפעלו בבית הראשון במקום הסנהדרין של הבית השני, לפי הפרשנות של התלמוד והמדרשים.

אמנם כ-240 שנה מאז רחבעם בן שלמה, היתה המלכות בארץ מחולקת לשתי ממלכות: מלכות יהודה ובנימין ומלכות ישראל, עד גלות עשרת השבטים מן הארץ. 19 מלכים מלכו על שבטי יהודה ובנימין, ו-19 מלכו על עשרת שבטי ישראל. אבל גם הם נשאו עליהם כתר מלכות (ולא הוד מלכות) ולא שררה שם אנרכיה כמו בתקופת השופטים. על אף זעקות הנביאים הראשונים על ההידרדרות המוסרית הדתית והחברתית בבית הראשון, ובבית השני על-ידי הנביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי, קוימו בכל התקופה ארוכת שנים זו חיים ממלכתיים עצמאיים לעם ישראל בארצו, פרט לתקופת גלות בבל הקצרה, שהפסיקה את רצף חרותו וריבונות חייו הלאומיים בארצו. שתי תת-תקופות אלו של הבית הראשון שעמד 410 שנים, והבית השני 420 שנה, מצטרפות לרצף לאומי אחד, לצורך הפרדתן מן התקופה השלישית שבאה אחריה.

תקווה לגלות קצרה

תקופת הגלות השנייה – בניגוד לגלות בבל, לא ניתנה לגלות שנייה קצבת זמן בתורה ובנביאים. כמו שמצינו בתלמוד: "ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קצם. אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קצם" (יומא ט, ב). אבל גלות מרה זו חזויה בתורה, בנביאים ובכתובים. בתורה: "ואתכם אזרה בגוים והריקותי אחריכם חרב, והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה" (ויקרא כו, לג), או "והפיצך ה' בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ... ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגלך" (דברים כח, סד-סה). בנביאים אחרונים: "ואסערם על כל הגוים אשר לא ידעום והארץ נשמה אחריהם מעבר ומשב, וישימו ארץ חמדה לשמה" (זכריה ז, יד). ובכתובים: "והעיר והקדש ישחית עם נגיד הבא וקצו בשטף ועד קץ מלחמה נחרצת שממות. והגביר ברית לרבים שבוע אחד" וגו' (דניאל ט, כו-כז). בראשיתה של גלות זו, סברו חכמי ישראל שתהא זו גלות קצרה, על כן התקינו תקנות רבות על יסוד התקווה "מהרה יבנה בית המקדש", כמו שמצינו במסכת ראש השנה (ל, א). ואכן

60 שנה לאחר חורבן הבית, ציווה אדריינוס קיסר ליהודים לבנות את בית-המקדש, כפי שמסופר במדרש רבה (בראשית סד, י): בימי ר' יהושע בן חנניה גזרה מלכות הרשעה שיבנה בית-המקדש. הושיבו פפוס ולוליאנוס שולחנות מעכו עד אנטוכיא, והיו מספקין לעולי גולה כסף וזהב וכל צרכם. הלכו הכותים ואמרו למלך להוי ידוע למלך שהעיר ירושלים שתבנה תהיה עיר מרדנית, ולא ישלמו את המסים והארנונה. אמר להם המלך מה לעשות וכבר גזרתי לבנות את בית המקדש? אמרו לו הכותים תאמר להם שעליהם לשנות את מקומו או שיוסיפו עליו או שיגרעו ממנו חמש אמות והם יבטלו את בניינו בעצמם. באותו זמן נאסף קהל ישראלי בבקעת בית רמון כיון שהגיע לידם הכתב השני של אדריינוס, פרצו בבכי ובקשו למרוד במלכות. בא ר' יהושע בן חנניה שהיה חכם בתורה ופייס אותם במשל: ארי טרף ועמד עצם בגרונו, אמר כל מי שיוציא את העצם מגרוניו אתן לו שכרו. בא קורא מצרי שמקורו ארוך, הכניס את המקור שלו ללוע הארי, והוציא את העצם. כשביקש ממנו שכרו ענה לו הארי: לך והתפאר בזה שנכנסת ללוע הארי ויצאת ממנו בשלום.

כמאתיים שנה אחרי כן נעשה ניסיון שני לבנות את בית-המקדש בימיו של יוליאנוס קיסר, שמלך בשנת 361. הוא נטה חסד גדול ליהודים, היה בקי בעיקרי היהדות, וכשיצא למלחמה נגד הפרסים כתב אגרת ליהודים, שבה הבטיח להם כי בשובו בשלום מן המלחמה יבנה את ירושלים מכספו ויבנה את בית-המקדש. היהודים החלו מיד בהכנות מעשיות לבנות את בית-המקדש, אלא בעטייה של שריפה שפרצה במקום נפסקו ההכנות. בינתיים מת יוליאנוס במלחמה וכל התוכניות שעשה לבניין בית-המקדש עלו בתוהו.

חכמי ארץ-ישראל סברו שאין בניין בית-המקדש השלישי מותנה בביאת משיח בן דוד, אלא עשוי הוא להיבנות לפני בואו של המלך המשיח, כמו שמצינו בתלמוד ירושלמי מסכת מעשר שני (פ"ה הל"ב): "אמר ר' אחא זאת אומרת שבית המקדש עתיד להיבנות קודם למלכות בית דוד". השקפה זו נוגדת את שיטת הרמב"ם, לפיו המלך המשיח יבנה את בית המקדש ויקבץ נדחי ישראל, כמו שכותב בהלכות מלכים (פי"א, ה"א): "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל". לדעת רש"י (ד"ה 'אי נמי') והתוספות (ד"ה 'אי נמי') (וסיעתם מבין חכמי צרפת) במסכת סוכה (מא, א), בית המקדש העתיד שאנו מצפיין לא ייבנה ביד אדם אלא יתגלה ויבוא משוכלל משמים, שנאמר: "מקדש ה' כוננו ידיך" (שמות טו, יז). אין זה מונע מאתנו אימוץ שיטת ר' אחא בירושלמי, שמוכיח שם מהמשנה, שבית-המקדש השלישי ייבנה לפני מלכות בית דוד. מאז ועד היום חזרו ונעשו ניסיונות מחודשים לחידוש עבודת הקרבנות במקום המקדש, כן ניסה רבנו חננאל בן חושיאל (מהמאה ה-10) וכן ניסו גאוני עולם אחרים ולא הצליחו.

חזון ותקווה בשחרור מקום המקדש

התקופה ההיסטורית הרביעית – תקופת הבית השלישי. שחרור ירושלים, הר־הבית, מקום המקדש וכל יתר המקומות הקדושים בארץ במלחמת ששת־הימים, העלה בעוצמה רבה את הציפיות, החזון והתקווה בלבות העם היהודי, שאכן קרובה ישועתנו לבוא וצדקתנו להגלות. כל הציפיות והתקוות שפעמו בלב העם היהודי במשך כל הדורות, השתחררו ביום ירושלים וקיבלו ביטוי מוחשי במהפך ההיסטורי־לאומי רב המשמעות שהתרחש ביום זה. לרבים היתה הרגשה שבא הקץ לתקופת הגלות, וזה עתה נכנסים אנו לתקופה ההיסטורית הרביעית – תקופת הבית השלישי. איש מאתנו לא העלה על לב ולו לרגע קט כי כל זה אינו אלא מקסם שווא וחלום שסופו אכזבה, וכל אשר שוחרר על־ידי צה"ל יוחזר לריבונות זרה. היתה זו לא רק הרגשה, אלא תחושת המציאות הריאלית, כי הגענו לראשית דרכנו להקמת הבית השלישי, מבחינה לאומית ביטחונית ודתית. אין הכוונה לבניין בית־המקדש השלישי, כל מי שעניו פקוחות לא השלה עצמו שאכן קיימת אפשרות פתוחה להקמת בית־המקדש, כאשר מקום המקדש תפוס על ידי מסגד עומר, הממוקם בחלקו הגדול במקום המקדש. אם כי בירננו מעל כל ספק שקודש הקדושים נמצא מחוץ לכותלי המסגד. גם אם אין בידינו המידע הנבואי וההלכתי, שהוא חיוני לבנינו המחודש של בית מקדשנו, עלינו להאמין ולצפות לבואו של המבשר הגדול אליהו הנביא שיורנו את מגילת המקדש של יחזקאל, גבולותיו, תכונתו, מוצאיו ומבואיו וכל צורותיו ותורתו. כמו כן יכוון אותנו למקום המזבח וייחס ברוח פיו את הכוהנים מבני אהרון המיוחסים, הכשרים לעבודת הקודש. אבל פרט לבית המקדש ולהקמת הסנהדרין התלויים בביאת המשיח, או לפי הרמב"ם בהסכמת כל חכמי ישראל, היה מקום לחשוב, לקוות ולתכנן את סיום תקופת הגלות ופתיחת עידן הבית השלישי.

שרים למשמעת הוואקף

עד מהרה נחשפה לפנינו האמת המרה, בהודעה שקיבלתי באופן אישי מאת שר הביטחון דאז המנוח מר משה דיין ז"ל, בתפקידי כרב ראשי של צה"ל, וכממונה על המקומות הקדושים. בחודש יולי 1967 הודיע לי שהוחלט למסור את הפיקוח על הר־הבית ומתקניו לרשות מנהל הוואקף המוסלמי. ועדת השרים לשמירה על המקומות הקדושים החליטה לאסור על יהודים להתפלל על הר־הבית, על אף שביררתי מעל כל צל של ספק, שישנם

ז. הערת העורך: עיין בספרו 'הר הבית', פרקים יט-כ.

אזורים נרחבים בהר־הבית שבהם מותר ומצווה על יהודים להתפלל שם לאחר שטבלו במקווה טהרה.

ההחלטה של ועדת השרים היתה מכוונת באופן אישי אלי. בהחלטת הועדה מתאריך 13.8.67 בסעיף א נאמר: "הועדה מטילה על היו"ר להיפגש עם האלוף הרב גורן ולהודיע לו כי עליו להפסיק את ארגון התפילות, מדידות וכדומה על הר הבית". ובסעיף ג נאמר: "משיעלו בכניסה להר הבית מתפללים יהודים, יופנו ע"י כוחות הביטחון לכותל המערבי". ועדת השרים ביקשה משר הביטחון להעביר החלטות אלו אלי דרך הרמטכ"ל כפקודה צבאית. החלטות אלו של ועדת השרים לשמירה על המקומות הקדושים, היו להן תוקף של החלטות ממשלה. ההחלטות הדהימו אותי והוכיחו כי כל הציפיות הרוחניות שתלינו בניצחוננו של צה"ל במלחמת ששת־הימים, לא היו אלא אשליות, וכי ממשלת ישראל על כל מרכיביה, כולל תנועת החירות שיוצגה על־ידי ראשה מר מנחם בגין, החליטה להסגיר במו ידה את קודש הקודשים של האומה הישראלית לידי המוסלמים, ולמנוע מהיהודים דריסת רגל על הר־הבית. ניסחתי תזכיר ארוך ומנומק לוועדת השרים לשמירה על המקומות הקדושים, שבו מחיתי בכל כוחי נגד החלטתם התבוסתנית שגרמה בכייה לדורות, וסיימתי את התזכיר לאמור: "מתוך אמונה מושרשת בקיום דבר ה' בפי נביאיו, בקשתי היא לפתוח את שערי הר־הבית לרווחה לתפילה, לכל יהודי ולכל באי עולם, ולבטל את האפליה הגזענית האוסרת על יהודים לעלות ולהתפלל על הר־הבית כאוות נפשם, בשטחים הפנויים תחת כיפת השמים, מבלי להיות נתונים לחסדם של צוררי ישראל – מנהלי הוואקף ופקידיהם. נזכה לשמור על פרי ניצחוננו לאורך ימים, 'ונקראה ירושלם עיר האמת והר ה' צבאות הר הקודש'" (זכריה ח, ג).

פניותיי החוזרות ונשנות לראשי ממשלות בנדון זה לא הועילו. ולא עוד, אלא שבשנות כהונתו של ראש הממשלה הקודם מר מנחם בגין, הוחמר מצבם של היהודים שביקשו לעלות ולהתפלל על הר ה', והסגרת הר הבית לידי הוואקף הפכה למציאות והביאה לאבדן ריבונות ישראל על הר הבית, כמו שעיינו רואות ולבנו דווי על הר־הבית, שועלים הלכו בו. לאחר הסכם השלום עם מצרים, חששתי מפני מזימות להפיכת הר־הבית לאמצעי מיקוח פוליטי במשא־ומתן על עתיד יהודה, שומרון, חבל עזה וירושלים. לכן הרצתי מכתב לראש הממשלה דאז מר מנחם בגין, בתאריך 17.12.79 בנדון. הוא השיב לי במכתב בתאריך 24.12.79 לאמור: "בעקבות שיחתנו הטלפונית, יכולני לומר לכבודו שלכל הידיעות או השמועות הללו אין שחר. אין אפילו להעלות על הדעת שנסכים להנפת דגל נכרי כלשהו על הר הבית".

כידוע הוחמר לאחרונה מצבנו בהר־הבית עשרת מונים, וכמעט שנשמטה מידינו כל שליטה וזכר לריבונות יהודית בהר הקודש והמקדש. בבואנו להגדיר כיום את מעמדה ההיסטורית

וההלכתית של מדינת ישראל ביום ירושלים ה-22, ואת אופייה של תקופתנו בשאלה הגדולה האם היא המשך תקופת הגלות הארוכה או שהיא ראשית צמיחת גאולתנו ופתיחת התקופה ההיסטורית הרביעית של הבית השלישי, ספק גדול אם אנו יכולים לתת עליה תשובה חיובית חד-משמעית⁴.

"למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט, עד יצא כנגה צדקה וישועתה כלפידי יבער. וראו גויים צדקך וכל מלכים כבודך" (ישעיהו סב, א)⁵.

ח. הוספת המלקט (ש.ה): ביום העצמאות האחרון בחייו, בשנת ה'תשנ"ד, במסיבת יום העצמאות בישיבת בית-אל, אמר הרב גורן: עד מלחמת ששת הימים כל מה שעשינו מפני שחשבנו שזה 'אתחלתא דגאולה', אבל אחרי מלחמת ששת הימים כבר שיניתי את המהלכים שלי וחשבתי שהנה אנחנו עומדים כבר לקראת הגאולה השלישית האמתית של עם ישראל. ככה זה נמשך ואני באמת בכל יום העצמאות, הייתה לנו שמחה כמו שמחת שמים וארץ ממש. עם כל ההידורים של התפילות והברכות והכול, לא פחדתי מפני ברכה לבטלה, לא פחדתי, אני אמרתי, אם ילקו אותי בעולם הבא על ברכה לבטלה ביום העצמאות אני מקבל את זה, אני מקבל את זה. השנה, הפעם הראשונה, היו לי הרבה לבטים ביחס ליום העצמאות. כי אני רואה שכל מה שהשגנו במלחמת ששת הימים, הכול יורד לטמיון. אני רציתי בכלל לבטל הרבה דברים מיום העצמאות הזה. אמרתי שאני רוצה לתלות את הדגל בחצי התורן, על האבלות, על המצב שלנו כיום. עוד כל מיני דברים, אבל באו חברים, רבנים וראש הישיבה (הרב זלמן מלמד) היו אצלי והם יעצו לי לא לשנות, ואני הסתמכתי על גמרא. הגמ' אומרת במס' כתובות "גזרה עבידא דבטלה" ותקנת חכמים בגלל גזרה לא מבטלים. לא משנים. הגזרה מהמשלה הזאת, ממשלת הזדון, "כל הרשעה כולה כעשן תכלה, כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ", זאת המשלה הזאת, ממשלה הנשענת על רוב ערבי, היא תעבור מן העולם. ואנחנו נחזור למצב הקודם. אם כי הם מנסים לעשות כל דבר שזה יהיה בלתי הפיך, אז נצטרך עוד פעם להילחם. לא נצטרך להילחם נגד מדינות ערב, כי מדינות ערב כבר למדו לקח, סוריה גם כן לא תצא נגדנו אף פעם למלחמה. אבל נגד הערבים הרקובים של עזה ושל השטחים האלה. מה, מי הם בכלל, הם יכולים להילחם, נגדם אין בעיה, עוד פעם, עוד פעם, עוד פעם, נחזיר את הכול, אני בטוח בעזרת ה', ככה התחלתי להשריש בלבי את האמונה, מן השמיים יעזרו לנו להחזיר את המצב לקדמותו, ארץ ישראל שלמה, בלתי פגועה, תישאר בידינו לעולמי עד, בעזרת ה' (מתוך תמלול השיחה, המצוי בידי המלקט).

תיקון החברה והציפייה למקדש

הרב רא"ם הכהן

רב הישוב עתניאל וראש הישיבה במקום

כ"ח באייר, זה יום תחילת הארת ספירת המלכות שעניינה, השכינה ששורה בתחתונים, ששורה בעם ישראל. כידוע, ישנה 'ירושלים של מעלה' וישנה 'ירושלים של מטה'. ירושלים, זהו אופק רוחני ולכן הוא מוטיב מרכזי כל כך בכל התפילות "ותחזינה עינינו בשובך לציון". עובד ה' מורכב משני מרכיבים בסיסיים ביותר: המרכיב האחד של עובד ה' אמתי זה המודעות האמתית של האדם, אל המקום בו הוא נמצא. אבל עובד ה' שכל מה שיש בו זה הסיבוכים והחיים בו הוא נמצא, ואין לו אופק, זו דת חדשה, תורה חדשה, עולם חסר זוהר, עולם חשוך עם אובדן של כל דבר.

הציפייה לירושלים ולמקדש והשראת שכינה היא איננה התנתקות מהמציאות, להפך - היא האופק של המציאות. אדם ריאליסט שחי את המציאות ואין לו את האופק של ירושלים, של "ותחזינה עינינו בשובך לציון", לא יהיו לו שום כוחות להתמודד עם המציאות. הוא יגיע לאובדן מוחלט וזה מה שקורה לחברה שעוסקת רק בנקודות התורפה והגחלת של ישעיהו הנביא מגיעה לפיהם (ישעיהו ו).

דוד המלך, כאשר הוא נמשח למלך, המציאות של עם ישראל והמציאות שלו - של חייו הפרטיים - היו רחוקים כרחוק מזרח ממערב מהשראת שכינה מבניין ביהמ"ק ומירושלים עיה"ק. כאשר שמואל הנביא מושח את דוד למלך, לא רק שלדוד אין מלכות אלא שכל המלכות מתנפצת וחייו האישיים של דוד המלך נמצאים בצלה של חרב שאול והוא נתון בסכנה קיומית נוראה. הדבר הפשוט ביותר שהיה צריך להגיד לדוד המלך זה: תעזוב את ה'דמיונות' של שמואל הנביא שמשח אותך, תברח מחרב שאול, בוא תתעסק בחיים הפרטיים שלך, תתקן חברה מסביבך, מה לך ולמלכות. כאשר דוד המלך בורח מחרב שאול בורח ומגיע לשמואל הנביא, שהיום, כ"ח באייר, יום פטירתו, מגיע לשמואל כאמור: "וַיֵּדָד בָּרַח וַיִּמְלֹט וַיָּבֵא אֶל שְׁמוּאֵל הַרְמֵתָה וַיִּגְד לוֹ אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ שְׁאוּל וַיִּלְךָ הוּא וּשְׁמוּאֵל וַיֵּשְׁבוּ בְּנֵי־יָדָד לְאֹמֶר הִנֵּה דָוִד בְּנֵי־יָדָד בְּרָמָה (שמואל א' יט, יח-יט) אין ספק ש'אין מקרא יוצא מידי פשוטו', והכוונה בביטוי "כל אשר עשה לו שאול" היא לטרגדיה שבחייו האישיים הנמצאים בצל חרב שאול, אמנם, חז"ל בגמרא (זבחים נד:) מתוך הקשבה עמוקה למזמורי התהלים, דורשים: "דרש רבא: מאי דכתיב "וילך דוד ושמואל וישבו בניו ברמה" - וכי מה ענין ניות אצל רמה? אלא שהיו יושבין ברמה ועוסקין בנויו של עולם למצוא מקום לבית הבחירה מן התורה. הם לא עסקו רק בצורה ערטילאית, ברעיונות מופשטים של

המקדש השמימי, הם עסקו בשאלה מעשית למצוא מקום לבית הבחירה מן התורה, והגמרא מפרטת באותו דף, שדוד מלך ישראל, עוד לפני שהוא מלך, יש לו אופק של תיקון עולם. מי שיש לו אופק של תיקון עולם, יש לו סיכוי שבחיים שלו יהיה תיקון של החברה. האמירה האומללה, שכאשר אנחנו רחוקים ממקדש לא צריך להתעסק במקדש, היא חוסר הבנה מוחלט של המקדש, כי המקדש מתמודד עם שורשי החיים כולם! ואכן, אנחנו צריכים ללכת בדרך דואלית שאינה דיאלקטית. תפיסה דיאלקטית לא תמיד היא נכונה, כאן, בוודאי אינה נכונה. ההכרה הנכונה של המציאות על כל סיבוכיה, ללא אופק של תיקון עולם, של מקדש קוסמי של העולם, איננה מאפשרת כוחות של התמודדות עם המציאות. כך היה אצל כל גדולי ישראל.

הרמב"ם כתב את ספר עבודה וספר קרבנות, הוא כתב את ספר טהרה, מעבר לכל הפילוסופיות העמוקות, אין ביטוי אמוני גדול יותר מאשר אדם, שכותב ספר מעשי, ו'משנה-תורה' נכתב כספר מעשי, ויושב בעמל ללא מצרים וכותב הלכות מטמאי משכב ומושב, הלכות בית הבחירה, הלכות תמידין ומוספים, הלכות מחוסרי כפרה, שאף אחד לא יכול להראות שהם פחות מפורטות ומסודרים ומזוקקים מהלכות תפילה או הלכות שבת. ספר העבודה פותח: "שאלו שלום ירושלים, ישליו אוהביך". הרמב"ם הוא אחד המאמינים הגדולים ביותר בתורת הגאולה, בבנין המקדש, גם אם עולמו המחשבתי שייך לעולם הפילוסופי ולא לעולם של הקבלה הפנימית. הוא מהווה את היסוד הגדול ביותר של האמונה, והוא עלה להר-הבית, והרדב"ז עלה להר-הבית וגדולי עולם עלו להר-הבית והעליה להר-הבית ביטאה את הכיסופים ואת האופק הרוחני הגדול.

מבחינה הלכתית, לכותל המערבי יש גדר של קדושת בית כנסת ואכן, הוא מקום תפילה מובהק של כלל-ישראל ודמעות בני ישראל נשפכו בו כמים במהלך הדורות, אך מכאן ועד לומר, כפי שמנסים היום רבנים, שהוא קדוש יותר מהר הבית, הדרך ארוכה... אלו דברים חמורים וללא שום יסוד. הם מנוגדים למשנה בכלים, ומנוגדים לתנ"ך. איזה מין דבר זה?! זו ממש 'דת חדשה'. כל יהודי מתפלל שלוש תפילות ביום ואת תפילות המוספים, וכולן הן כמיהה ושאיפה עמוקה מאוד, לבניין בית המקדש.

גם בדורות האחרונים, מרן ה'חפץ-חיים', עמל ללא לאות בלימוד סדר קדשים מתוך ציפייה עמוקה מאוד לבניין ביהמ"ק. ושלח מכתבים לכל גדולי ישראל שילמדו בסדר קדשים וטען טענות חריפות מאוד על מי שלא לומד קדשים, שדעתו היא לא דעת תורה, כי רוב מצוות עשה שבתורה זה קדשים ואנשים מביאים 'דעת-תורה' בזמן שהם לא יודעים את רוב

ט. ראה 'משכני עליון' לרמח"ל: "כי בזה הבית נמצאו הדרכים הגדולים, הם המסילות אשר למיני הנבראים שזכרתי לך למעלה".

התורה. ורוב גדולי ישראל הגדולים שבדורות הקשיבו לו כי ה'חפץ-חיים' היה הצדיק שבדורות האחרונים וכל מי שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים והוא הצליח. ה'חפץ-חיים', בענוותנותו נהיה 'מו"ל' והוציא את הספר "אסיפת זקנים" על קדשים כי לא היה ספרים, מסוג זה שאוספים את שיטות הראשונים והאחרונים על קדשים. הוא ראה שאין רי"ף על קדשים אז הוא כתב רי"ף על קדשים, העתיק את כל רש"י על קדשים, אין 'הלכות ברורות' אז הוא כתב 'תורת-קדשים'. ה'חפץ-חיים' האמין באמונה שלמה שיהודי צריך להתכונן לגאולה.

דוד המלך אומר: "אם אָתָּן שְׁנַת לְעִינֵי לְעַפְפֵי תִּנְוָמָה עַד אֲמַצָּא מְקוֹם לָהּ מְשֻׁכָּנוֹת לְאַבְרִיר יַעֲקֹב" (תהלים קלב, ג-ד). מופיע בירושלמי (שקלים יא): ובמדרשים שהיו ליצני הדור אומרים לדוד "מתי תמות ויבנה בית המקדש?" כי ידעו שבזמן דוד המלך לא יבנה המקדש, מטעם המופיע בספר דברי הימים (א' כב, ח) "לא תִּבְנֶה בַּיִת לְשָׁמַי כִּי דָמִים רַבִּים שָׁפְכָתָּ", ואעפ"כ דוד מעיד על עצמו שהוא שמח, כמו שנאמר "שמחתי באומרים לי בית ה' נלך". ואע"פ כן, "שִׁמְחָתִי בְּאֲמָרִים לִי בַּיִת ה' נִלְךְ" (תהלים קכב, א).

אינני חושב שהחפץ-חיים היה מנותק מהמציאות, אין לנו בין גדולי ישראל אף אחד שהתמודד עם כל שכבות העם, לחטופים בצבא הצאר הוא כתב ספר "מחנה-ישראל", הוא כתב ספרים על כל שדרות החיים כאשר הוא ראה בהם בעיות והוא הכיר את החיים המציאותיים, לא פחות טוב מכל החוקרים קרי-המזג, חסרי האמונה. הוא היה מקושר לחיים, התמודד עם החיים והוא הבין ש'תורת-הגאולה' היא האופק של המציאות.

אנחנו נמצאים במציאות מורכבת, נכון. הדרך להוביל את המקדש זה לדאוג ל'בין אדם לחברו', לדאוג לחסד, לדאוג ל'מוסר הנביאים' והנביאים זועקים אכן שאין ערך לנביאים ללא מוסר הנביאים, אבל אולי בשביל ליצור את המוסר, צריך עולם של קדושה! האם 'מוסר-הנביאים' מוריד מהאופק את עולם המקדש?! האם הנביא יחזקאל שנמצא "בתוך הגולה על נהר כבר" (יחזקאל א, א), כשהוא נמצא בגולה יש לו את 'מעשה מרכבה', כי ליחזקאל הנביא יש אופק שהוא רואה למרחוק והנביא זכריה, והנביא חגי בתחילת בית שני יש להם אופק וזה שיש לנו בכל הנביאים זעקה על מקדשים מסואבים, בוודאי אנחנו לא מתפללים למקדש מסואב שבלשון הגמרא נקרא 'בית חרוב', בית הוא לא עניין טכני, בית הוא מציאות רוחנית, והדרך שלנו להוביל למקדש, היא דרך ליצור חברה של צדק, חברה של חסד, חברה שאנשים לא יפחדו לתבוע את הצדק, "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה", נכון, וכי בגלל שיש חסרון בצדק, לא נשאף למקור הצדק?! לא יכולה להיות עבודת ה' בלי אופק.

גם מרן הרב קוק חי בתקופה לא פשוטה, אמנם הוא לא ראה את מלחמת העולם השנייה אבל הוא היה בתקופה של מהפכות גדולות. המציאות בא"י הייתה רחוקה מלהיות מציאות פשוטה, הוא חווה את פרעות תרפ"ט ועוד אירועים קשים, אך זה לא הסיר ממנו את האופק

הגדול של האמונה בגאולה ובבניין המקדש, הוא כותב: "הציפייה לבנין המקדש ולעבודת הקרבנות היא השאיפה היותר אצילית ויותר עליונה מכל מה שכל רוח עדין וכל נשמה שירית עליונה יכולה לצייר" (שמונה קבצים, קובץ ב, כ).

ותלמידו של הרב קוק, הרב 'הנזיר', כאשר הרב 'הנזיר' נפרד מה'חפץ-חיים', 'החפץ-חיים' דיבר איתו על ברכת 'בונה-ירושלים' ואמר שהוא כנראה הוא לא יזכה אבל הרב 'הנזיר' יזכה. 'החפץ-חיים' היה בבחינת 'חכם עדיף מנביא'. הרב 'הנזיר' לא זכה אמנם בראיית ביהמ"ק אך הוא ראה בשחרור ירושלים.

אנחנו נמצאים כרגע בהתקדמות כל-כך גדולה וצריך לדעת שהעולם מסובך, ותפקידנו בבית המדרש לתקן אותו ותיקון גדול.

ואני חייב להגיד עוד דבר. חובתנו לתקן ע"פ השכל את כל הדברים וחובתנו גם להבין שיש מנהיג בשמים. אנחנו נעשה את שלנו, אבל יהודי גם יכול לדעת שיש גם הנהגה בדילוגים ותפקידו של יהודי זה להתכונן לבנין המקדש, בתמימות ובפשטות של ה'חפץ-חיים'. אם אדם מאמין בגאולה הוא צריך לדעת את ההלכות הנוגעות אליה ולדעת את פרטי הפרטים מה לעשות ויהודי שלא לומד את זה, אמונתו היא "צפצוף הזרזיר".

במסכת שבת (לא.) מובא ששואלים את האדם מספר שאלות כשהוא עולה לשמים: קבעת עיתים לתורה, נשאת ונתת באמונה, ציפית לישועה וכו'. על כך, אומר בחידושים המיוחסים לר"ן "ציפית לישועה – בימין". יש אנשים שאומרים שאולי פעם תהיה ישועה, אך זה לא רלוונטי היום – זה לא נקרא ציפייה לישועה. ציפייה לישועה זה לדעת שאני אעשה את שלי ויש גם את ריבונו של עולם. יש ציפייה של תם. העבודה צריכה להיות ע"פ עולם השכל, והציפייה והכיסופים והאמונה צריכים להיות בדרך תמימה, כדוד המלך שאומר: "שִׁמְחֵתִי בְּאִמְרֵים לִי בַּיּוֹם הַזֶּה" (תהלים קכב, א).⁶